

VOLTA AL MÓN D'ÀNGEL GUIMERÀ

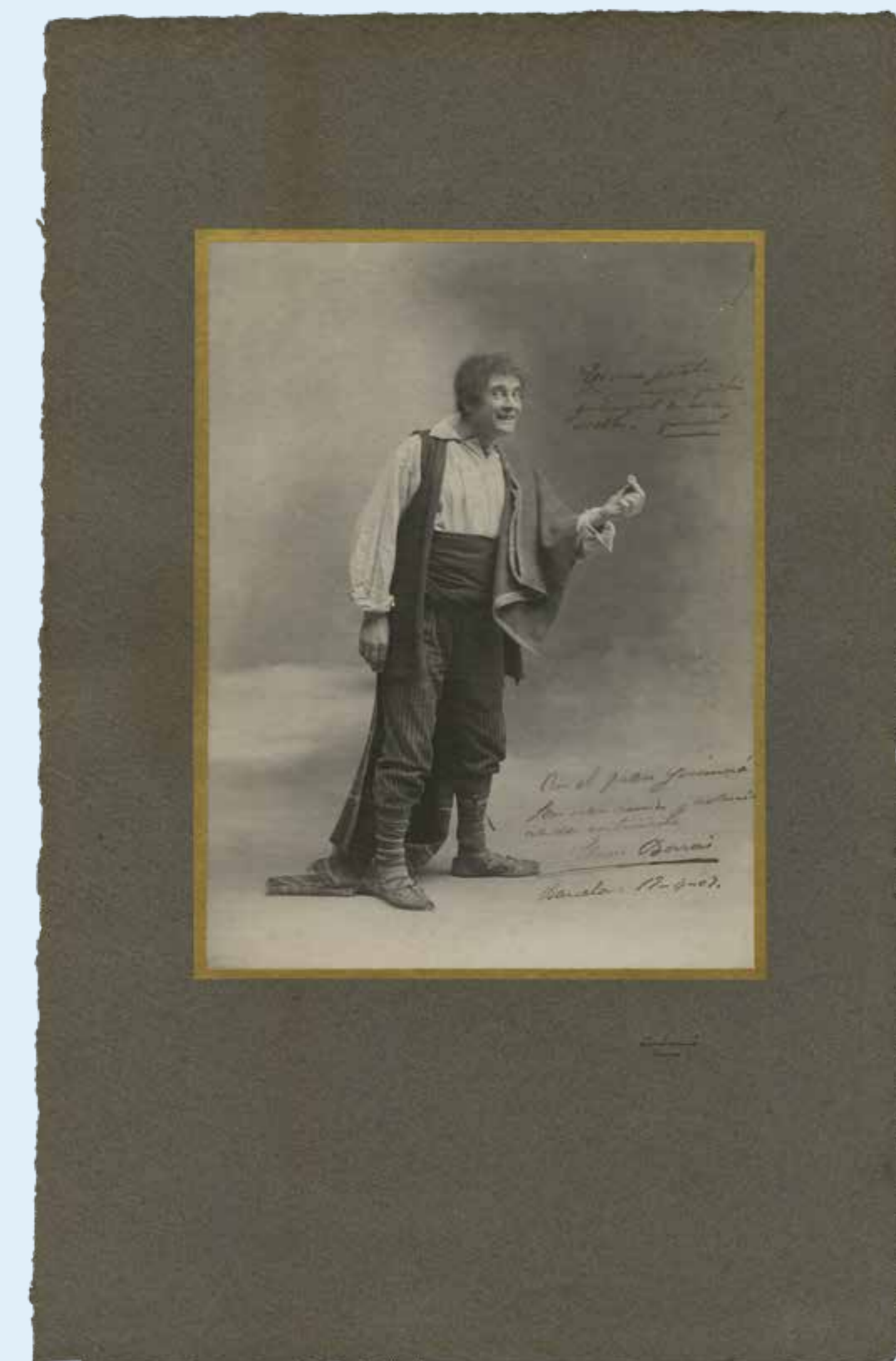
Quan Guimerà estrena *Mar y cielo* (20-XI-1891), traduït per Enric Gaspar, s'inaugura la presència del teatre català a Madrid, que Guimerà desenvoluparà fins als anys vint amb la companyia de María Guerrero i Fernando Díaz de Mendoza. Comença la seva volta al món. En versions d'Echegaray, el seu teatre gira per Espanya i Amèrica Llatina i participa en l'escena i el cinema americans. A Europa, *Tiefland*, versió operística alemanya de Rudolph Lothar i Eugen d'Albert de *Terra baixa*, obre un nou mercat que arriba al Japó, on se'n fa una pel·lícula (1924). Amb *Feudalismo*, versió siciliana de *Terra baixa* interpretada per Giovanni Grasso i Mimi Aguglia, Guimerà és conegut a Europa. Entre 1906 i 1923 és proposat com a candidat al Premi Nobel de Literatura. En el cinema, destaca *Tiefland* de Leni Riefenstahl (1954). Després de 1939, Guimerà no es representa en les millors condicions artístiques fins als anys setanta, però és acollit pels grups del teatre d'aficionats i els casals catalans llatinoamericans on, com en el nostre país, es filmen alguns textos seus. Normalitzada la representació professional i el reconeixement de crítica i públic, Guimerà és adaptat pel teatre musical o la televisió, i tractat per la novel·la i la indústria videogràfica. Roda el món i torna al Born.

Guimerà a Madrid i Amèrica Llatina

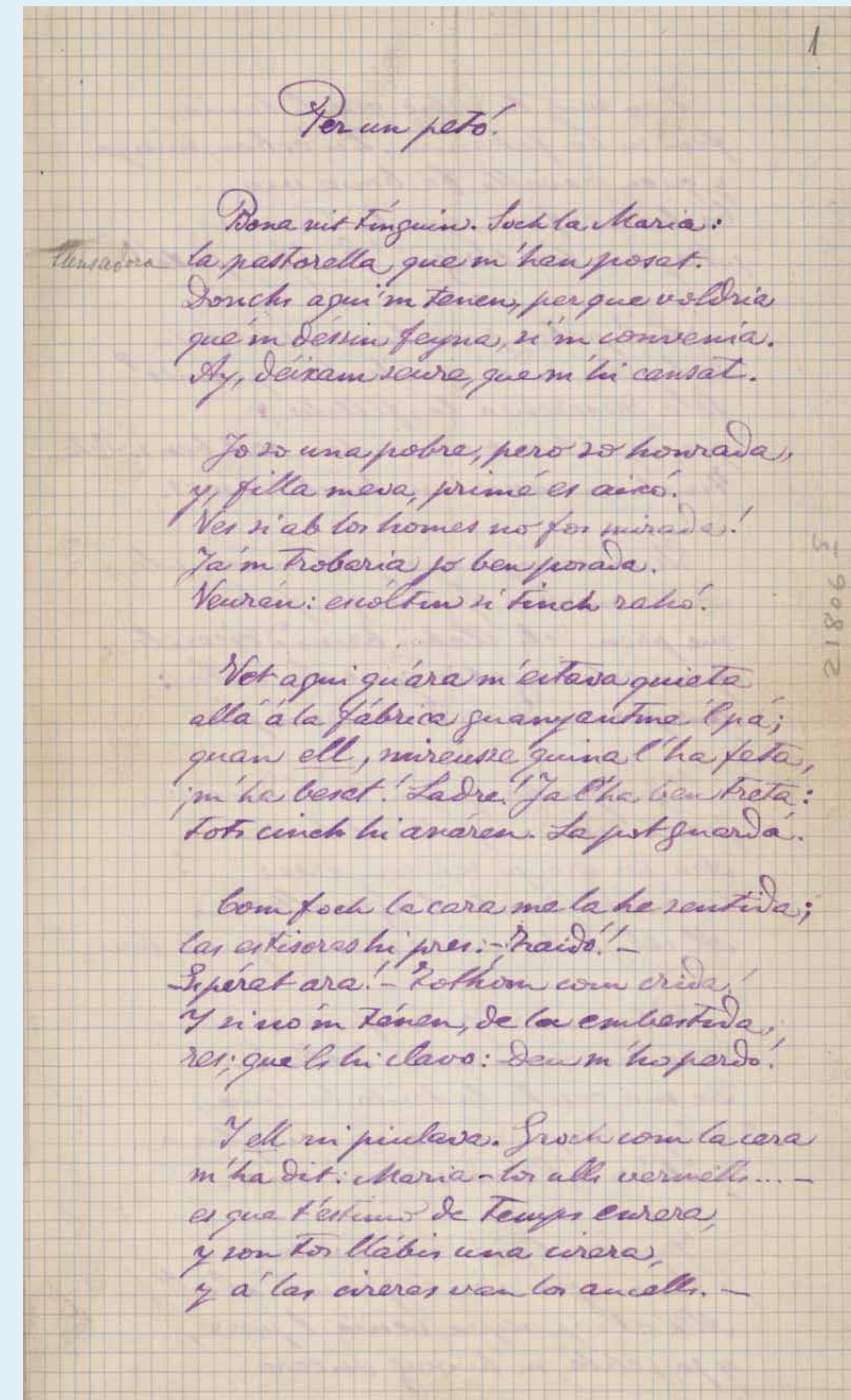
Després de representar *Sic vos non vobis* (Teatre Novetats, 22-VII-1892) d'Echegaray, María Guerrero estrena com a funció de benefici *Per un petó*, un monòleg en català de Guimerà. La temporada 1894-1895 María Guerrero munta companyia pròpia i Guimerà hi estrena *María Rosa* (1894), *Tierra baja* (1896), *La hija del mar* (1900), *El padre Juanico* [Mossèn Janot] (1898), *La pecadora* (1903), *Andrónica* (1905), *La Miralta* (1905), *La araña* (1908), *La reina vieja* (1908) i *El alma es mía* (1919). Ricardo Fuentes estrena *La reina joven* (1912) i Enric Borràs representa *Mar i cel*, *Terra baixa*, *María Rosa* i *La festa del blat* en català a Madrid (1904), i estrena *El alma muerta* (1912) i *Jesús que vuelve* (1917). Guimerà estrena quinze obres a Madrid, sis d'elles s'hi estrenen abans que a Barcelona.

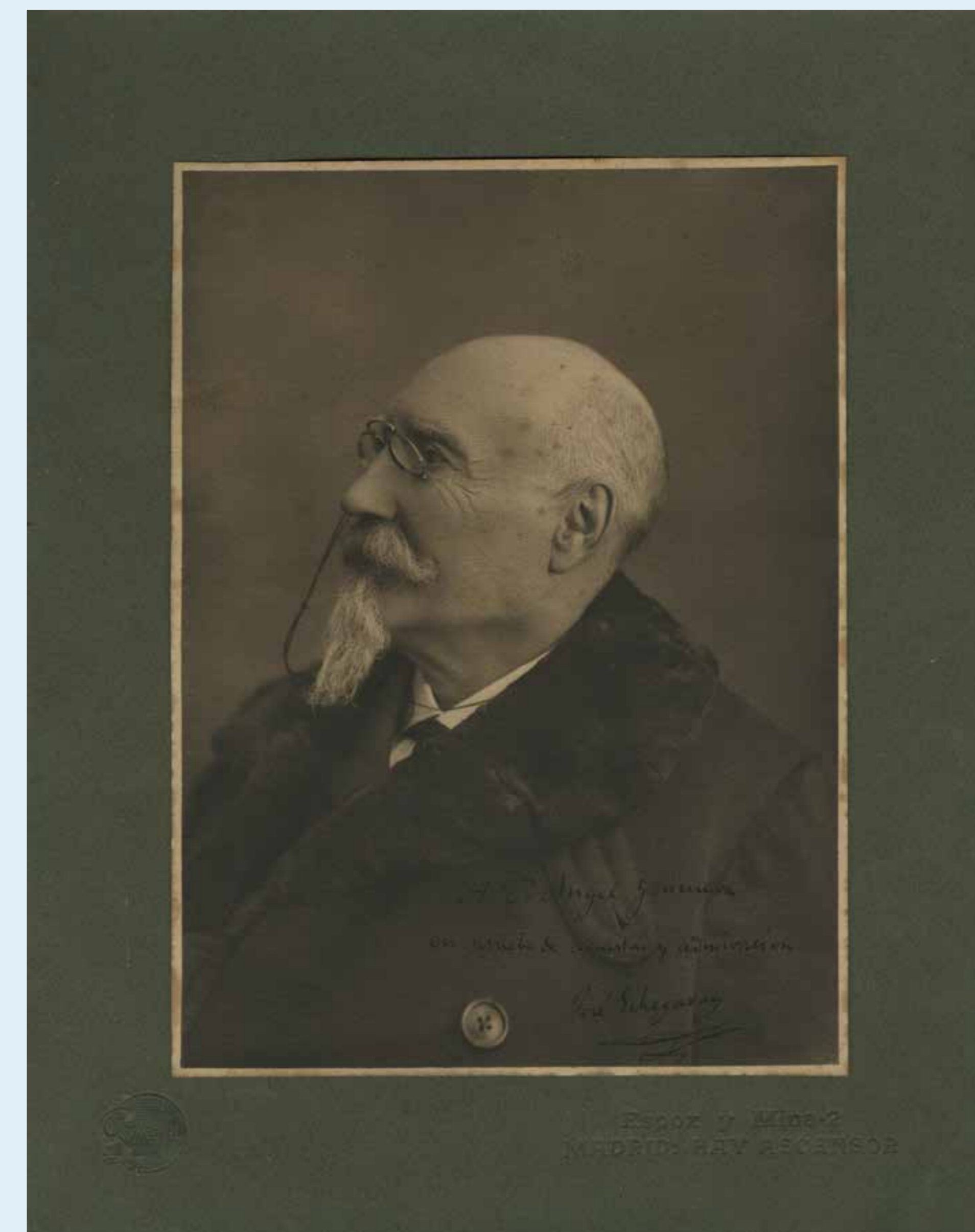
Enric Borràs i José Tallaví fent de Manelic.
Procedència: Arxiu MAE.

Per un petó, monòleg en català per a la funció de benefici de María Guerrero. Procedència: Biblioteca Nacional de España.

Guerrero li comenta a Benito Pérez Galdós (30-VII-1892): «Hice mi beneficio aquí con *Sic vos non vobis*, que les gusta mucho y un monólogo muy bonito en catalán, que me ha hecho Guimerà. Le advierto a usted que no sé una palabra de catalán y a pesar de eso he tenido que aprendérmelo en tres días.».

María Guerrero, Àngel Guimerà i Benito Pérez Galdós, entre altres (Montjuïc, 1903).
Procedència: Biblioteca Nacional de Catalunya. Fons Àngel Guimerà.

Retrat de José Echegaray (1905).
Procedència: Arxiu MAE.

María Guerrero a *La pecadora* (Teatro Español de Madrid, 3-II-1903).
Procedència: Arxiu MAE.

María Guerrero i Fernando Díaz de Mendoza a *La araña* (Teatro Español de Madrid, 1908).
Procedència: *Actualidades*, 23-IV-1908. Wikimedia Commons.

MADRID. UNA ESCENA DEL DRAMA DE GUIMERÀ «LA ARAÑA». LOS PROTAGONISTAS SRA. GUERRERO Y SR. DÍAZ DE MENDOZA. Fot. Chiontis

A l'Argentina l'obra de Guimerà s'inicia amb Mariano Galé, un intèrpret espanyol que munta *María Rosa* (1896) i *Tierra baja* (1897) abans de l'estrena en català al Teatre Romea. A més de la companyia de Galé, el públic argentí coneix altres muntatges de María Guerrero en castellà (1899) i d'Ermete Novelli en italià (1894). Pablo Podestá, seguint la interpretació de Giovanni Grasso, n'estrena la "adaptación" i "refundición" de Camilo Vidal (Teatro Odeón, 4-III-1909). Podestá, que es basa en la versió d'Echegaray, situa l'acció al Chaco argentí, modifica els noms dels personatges i el "llop", personalitzar en Sebastià, esdevé un "tigre", també vençut. Si Echegaray incorpora el llenguatge castís madrileny, Vidal ho fa a l'idiolecte rural argentí. José Marañón, un escriptor argentí, la parodia a *Tierra baja...da*, ço és "ajupida" o "rebaixada" en *lunfardo* (llenguatge dels tangos), dirigida i interpretada per Florencio Parravicini (Teatro Argentino, 2-1-1911). Marañón mostra el món rural argentí de l'època i el paper de la immigració italiana amb una rica varietat de registres expressius amb termes *lunfardos* del món urbà i expressions italianes o de caràcter italianitzant.

Fotografia de Margarida Xirgu i programa de mà de la representació de *Maria Rosa* amb el quadre escènic del Casal Català de Buenos Aires (setembre 1938).
Procedència: Arxiu MAE.

Margarida Xirgu a *La filla del mar* (1909).
Procedència: Arxiu MAE.

EL PADRE JUANICO

A crítica lo ha dicho unánime: el público que llenaba el teatro Español la noche del estreno de *El padre Juanico*, se conmovió profundamente, siguió con interés a su autor D. Angel Guimerà, ovaciones repetidas y entusiastas.

Nosotros hemos asistido a dos representaciones de *El padre Juanico*, y en las dos se ha desbordado la alegría del auditorio en el primero y segundo acto, y en el tercero se han repetido las manifestaciones entusiásticas en honor del distinguido escritor y de los afortunados intérpretes del drama.

Hay en *El padre Juanico* mucho ambiente, mucho color, muchas bellezas que deleitan el espíritu; abundan en él escenas tiernas, sencillas, poéticas, que conmueven hondamente, y en el tercer acto sobrevienen otras dos de extraordinaria fuerza que dan vigor al cuadro de costumbres trazado por el Sr. Guimerà.

Y no hay tesis, ni simbolismo, ni personajes nebulosos en quienes encarna el poeta ideales superterrenos. Los moldes antiguos son los moldes del drama, y al público le enamoran y le satisfacen con su sabor castizo, sin aires colados del Norte.

El padre Juanico es el párroco de un pueblo de Cataluña, humilde boyero de una masía en su juventud, que pasó en América muchos años para olvidar el amor que le inspiró una hermosa mujer.

Regresa a su aldea por mediación del alcalde, Jorge, que es tutor de la huérfana Rosó, hija de la mujer a quien amara el sacerdote; Jorge quiere casar a la niña con un hijo

hermana Teresona, que no puede ver ni en pintura al alcalde Jorge, a su mujer, ni a su hijo.

Hay en la aldea una perturbación entre mozas y mozos a propósito de la fiesta de la Virgen del Rosario y de la de San Francisco, originándose una lucha pintoresca en escenas chispeantes, llena de gracia.

Jorge presenta a su hijo Llorençó, y el Padre Juanico

“LAS CUENTAS DE LA COFRADIA. SRA. SONTANO, SRA. GUERRERO

adivina que se trata de unirle a Rosó para evitar el arreglo de cuentas de la hacienda de ésta, derrochada por el Alcalde.

Es un cuadro delicioso que merece con justicia los aplausos que se le tributan.

En el segundo acto asedian a Rosó el pretendiente Llorençó y su padre y la arrancan a viva fuerza el consentimiento para la boda. Llegó el Padre Juanico y delante de todo el pueblo invita a la niña a que se ratifique. Ella prorrumpe en llanto y se arroja en brazos del señor Cura, negándose a casarse con su primo. Es un final de mucho efecto.

En el tercero hay varias situaciones dramáticas: una de ellas la lucha cuerpo a cuerpo de Toni y su rival, en la cual éste, ya medio ahogado, invoca a la Virgen, cuya procesion se acerca, y el boyero le suelta, diciendo: ¡La Virgen te salvó! El desenlace con la muerte del protagonista, causada por Llorençó que dispara sobre Toni y huye al Padre Juan, es conmovedor, por la boda de los dos amantes a presencia de la imagen sagrada, y el perdón que otorga el moribundo al criminal.

Este momento es de efecto grandísimo, porque el protagonista antes de morir declara que se ha herido él mismo y aconseja a Llorençó que para librar a Toni del servicio militar, ocupe su puesto. El hijo de Jorge lo promete, atenuando su acción punible, y el final resulta magnífico, arrancando aplausos ruidosos.

El desempeño del drama, en conjunto y en detalle, superior. María Guerrero da relieve a la gentil Rosó, con acentos de infinita ternura. Diaz de Mendoza es un primer actor de talento y hace una creación del simpático Toni, matizando

LA AGRESIÓN.—SRA. GUILLEN, SRA. CANCIO, SRA. GUERRERO, SR. CINERA, SR. JIMENEZ, SR. DIAZ, SR. MANTY

suyo, Llorençó, muchacho de malas costumbres, arripático y codicioso.

La linda Rosó que es una niña, se ha enamorado sin saberlo de Toni, el arrogante boyero de la masía, que también la quiere con toda su alma, y juegan juntos en el campo sin darse cuenta del afecto que se profesan.

En el acto primero el padre Juanico conoce a los dos mozos, sorprende su amor, que le recuerda el que profesara a la madre de Rosó y desea protegerlos, ayudado por su

gallardamente las escenas salientes del acto tercero. El Padre Juanico parece modelado para que se luzca Donato Jiménez, y lo consigue en alto grado. Dignas de encomio sincero las señoras Guillén y Cancio, y muy bien los seño-

En *María Rosa* trazó un primer acto gallardo, desviándose algo del buen camino en los actos siguientes.

En *El Padre Juanico* el escritor ha pretendido solo causar una emoción honda en los espectadores y ha logrado su

ACTO III. ESCENA FINAL DEL PADRE JUANICO. UNIENDO A LA ROSÓ Y TONI

ros Martí, Cirero, Urquijo, Robles y los demás artistas que les secundan.

Ha sido el triunfo de la temporada en el teatro Español, y merecen elogios lo conjunto y el autor.

empeño, trazando con hábil palata escenas lugareñas observadas del natural, con los rencores y divisiones que en las aldeas existen siempre y originan disgustos y peleas locales. Esto perseguía el poeta y esto ha conseguido. Por lo tanto,

EL AUTOR SR. GUIMERÀ Y LOS ACTORES.

Fotografías de Anatól

En *Tierra baja* el Sr. Guimerà buscó un asunto transcendental y filosófico, salvando con fortuna los escollos de la empresa,

puede ufanarse de su victoria que sancionarán todos los públicos de España,

F. LLORENTE

Top. 12

Crítica de F. Llorente de *El Padre Juanico* [Mossèn Joanot] al Teatro Español de Madrid. Procedència: *Nuevo Mundo*, 30-III-1898. Procedència: Arxiu MAE.

Àngel Guimerà, Eduardo Marquina, Ramón del Valle-Inclán i Pompeu Gener en el salonet d'autors del Teatre Novetats (1912). Procedència: Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

Guimerà a França

Albert Gelée Bertal estrena a París *Terre basse*, traduïda sense cap supressió (Théâtre de la Bordinière, 28-XII-1897), ben rebuda pel públic i la crítica. Es tradueixen altres obres, que no es representen ni publiquen en francès, de Jules Villeneau (que contacta amb el director Antoine), Artur Vinardell o Maria Pi de Folch.

Carta de Guimerà a Artur Vinardell (11-III-1913):

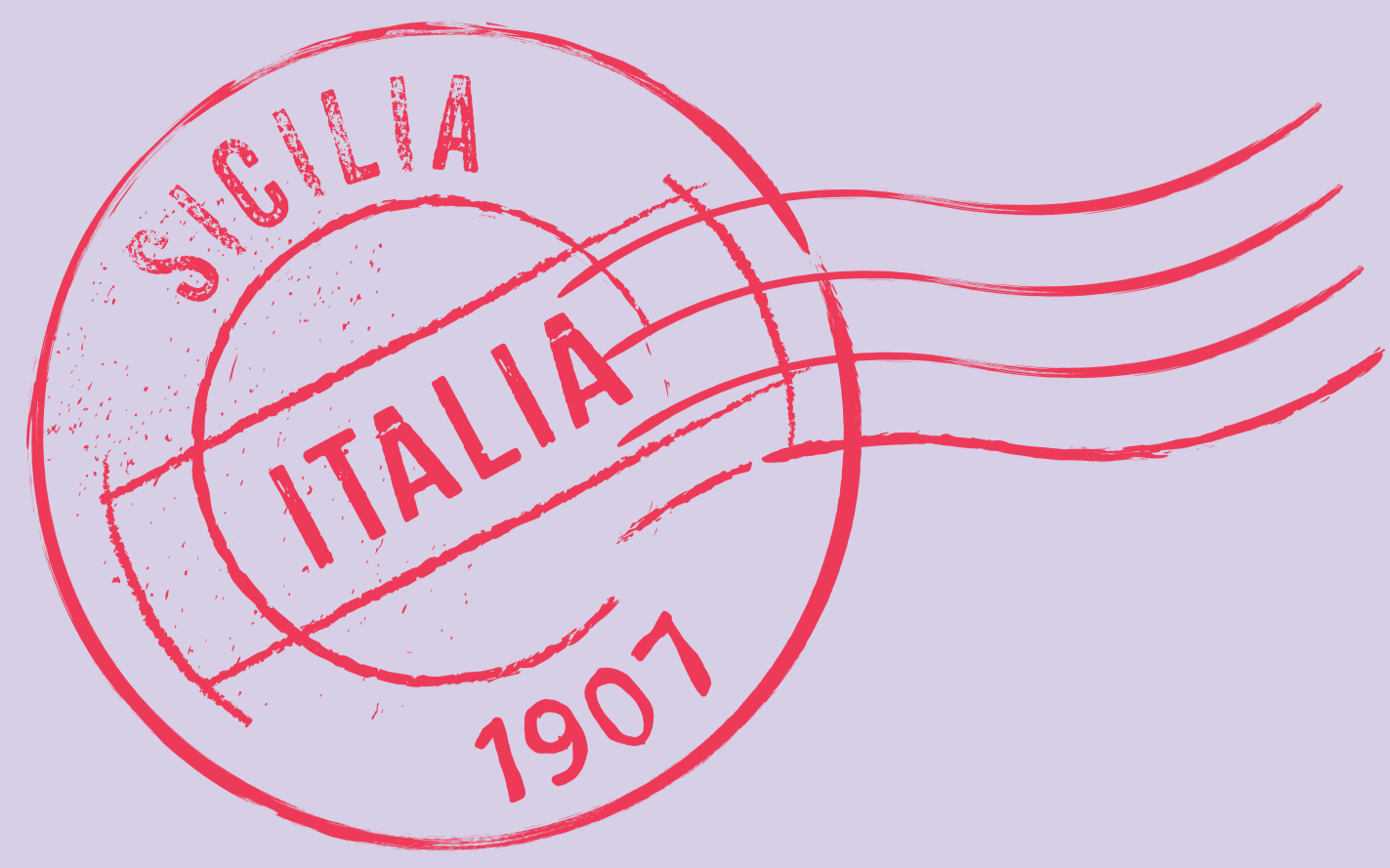
«Me convé moltíssim tenir una traducció francesa de vostè del Mar i cel i de La festa del blat, i vaig a dir-li per què: s'ha remenat altra vegada lo del premi Nobel i, com que entre els individus d'aquell Institut suec hi ha molts individus que no coneixen la llengua catalana, sols hi ha la manera de que puguen apreciar lo mèrit de les obres meves per ses traduccions, ja que coneixen lo francès, l'inglès i l'alemany. [...] Me farà molt favor, doncs, si m'envia una còpia dactilogràfica de cada una d'aqueixes dues obres, dient-me si li haig d'enviar son valor per lo correu o entregar-lo a persona d'aquí que vostè me senyali. Això em convindria moltíssim tenir-ho molt prompte al meu poder: qüestió de dies si pogués ser. Sobre lo del premi Nobel, li demano la més absoluta reserva.»

”

Jules Villeneau parla de la presència de l'obra de Guimerà a París.

Guimerà a Itàlia

Giuseppe Soldatini tradueix la versió de *Terra baixa* d'Echegaray, però no es publica com tampoc *Maria Rosa* d'Enrico Golisciano o la versió en dialecte sicilià, *Mararosa. Feudalismo* (1907), versió siciliana de *Terra baixa* d'Angelo Campagna per a la companyia de Giovanni Grasso i Mimi Aguglia, es converteix en el text més representat a Europa i Amèrica Llatina, i Alfredo Robert l'adapta al cinema (1912). Ferdinando Fontana, que fa interessar -sense sort- Giacomo Puccini per convertir *Terra baixa* en òpera, tradueix i publica *La filla del mar* (1902). Gilberto Beccari tradueix i publica, partint del text original, *Terra bassa* (1944), subtitulada *Feudalismo*.

Isaak Bàbel, «Di Grasso» (1929):

«A l'acte tercer, en Giovanni [Don Carlo/Sebastià], vingut de la ciutat, topa amb el seu destí. L'escena representava una fira de poble. Al racó més allunyat hi havia el pastor. Amb veu escanyada, [Don Carlo/Sebastià] va exigir a un policia que foragités de la plaça la gent fosca i sospitosa. El pastor [Vanni/Manelic] - representat per en Di Grasso - va rumiar una mica, després va somriure, va alçar el vol, va travessar l'escenari del teatre municipal, va anar a caure a les espatlles d'en Giovanni [Don Carlo/Sebastià], va clavar-li les dents al coll i va xuclar la sang de la ferida mentre grunyia i reüllava. En Giovanni va caure a plom i el teló, que queia silent i amenaçador, ens va ocultar el mort i l'assassí. Sense esperar res més, van córrer a la taquilla que hi havia al passatge del Teatre i que havia d'obrir per vendre les entades de l'endemà. En Kólia Schwarz corria al davant de tots. A trenc d'alba, el *Notícies d'Odessa* informava, als pocs que havien estat al teatre, que havien vist l'actor més sorprenent del segle.»

”

Giovanni Grasso i Àngel Guimerà (1907).
Procedència: Arxiu MAE.

Escena final de *Feudalismo* amb Grasso duent Aguglia com un xalet a les seves espatlles (1907).
Procedència: Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

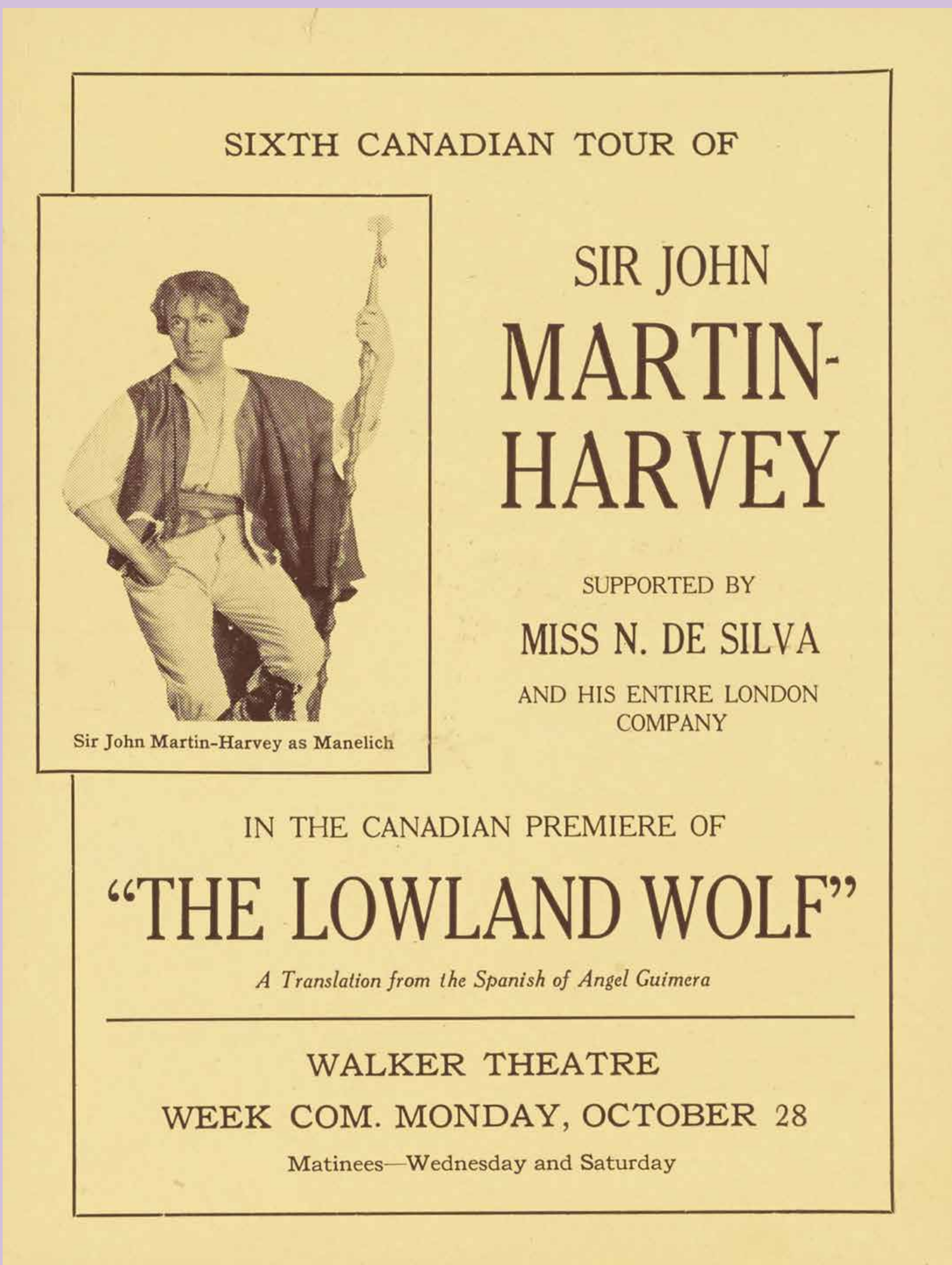
Retrats autògrafs de Giovanni Grasso i Mimi Aguglia (ca. 1907) que Àngel Guimerà tenia emmarcats al seu despatx.
Procedència: Arxiu MAE.

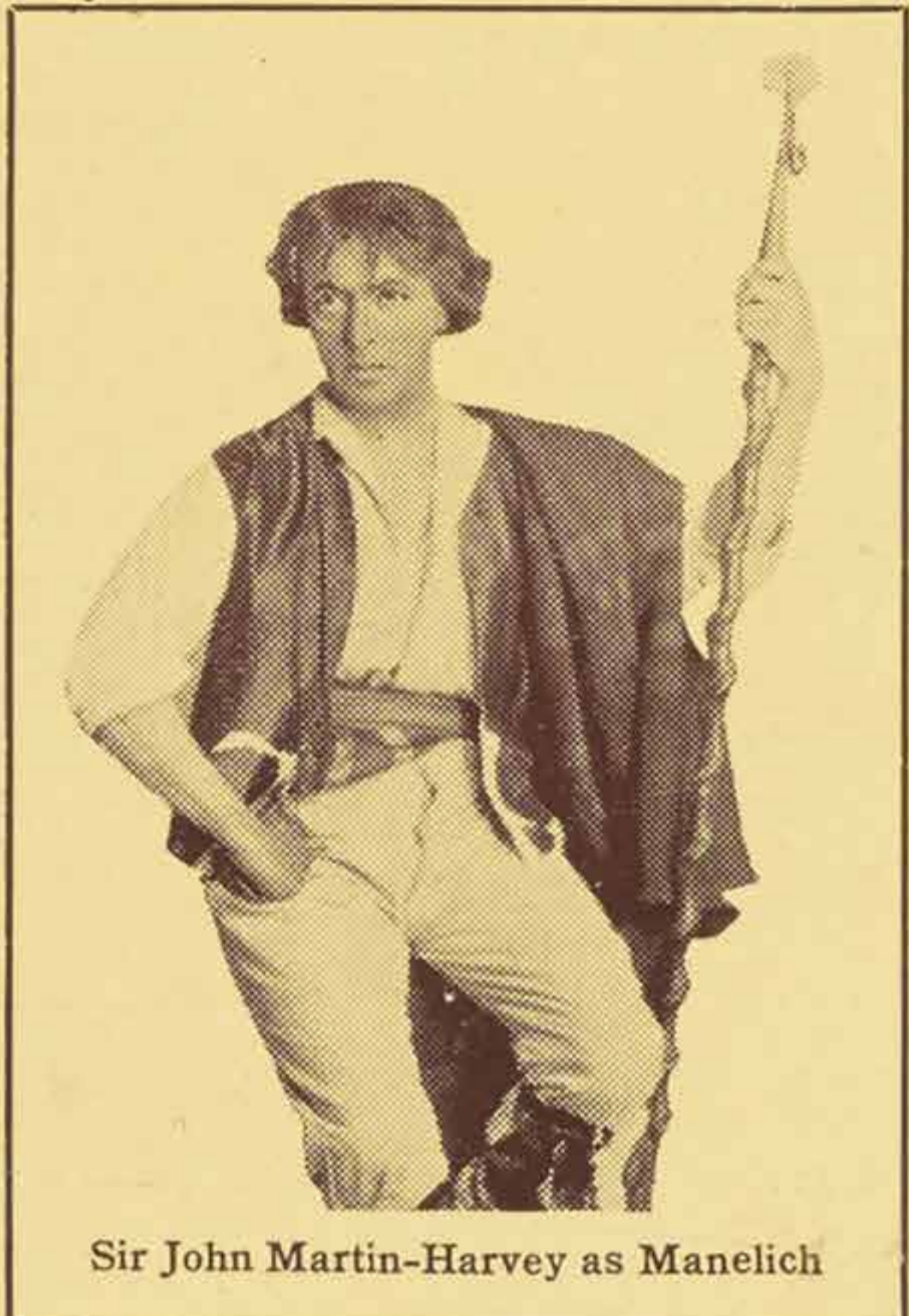
Pablo Podestà, el Manelic argentí, mossega Sebastià en el muntatge argentí, tot seguint el model de Grasso.
Procedència: Instituto Nacional de Estudios de Teatro (Argentina).

Guimerà traduït a l'anglès

La *Terra baixa* d'Echegaray, que modifica l'argument, les referències a Catalunya i els noms dels personatges, és la base de les versions en anglès que suprimeixen aparts i monòlegs. A Anglaterra, Sir John Martin Harvey munta *The Lowland Wolf* [El llop de la terra baixa], en versió de Wallace Gillpatrick i Guido Marburg (Leicester, 15-II-1902), i el 1910-1911 la representa a França, Alemanya, Itàlia, Amèrica Llatina i Canadà. En la primera dècada del segle XX, Francesc Ros tradueix *Mar i cel*, *L'ànima morta*, *Mossèn Janot*, *Sol, solet...* i *La reina jove*, i Florence Mary Rankin *Jesús que torna* (1922).

SIXTH CANADIAN TOUR OF

Sir John Martin-Harvey as Manelich

SIR JOHN
MARTIN-
HARVEY

SUPPORTED BY
MISS N. DE SILVA
AND HIS ENTIRE LONDON
COMPANY

IN THE CANADIAN PREMIERE OF
“THE LOWLAND WOLF”
A Translation from the Spanish of Angel Guimera

WALKER THEATRE
WEEK COM. MONDAY, OCTOBER 28
Matinees—Wednesday and Saturday

Programa de l'estrena al Canadà de *The Lowland Wolf* [Terra baixa] amb Sir John Martin-Harvey (1929).
Procedència: Archive.org.

Sir John Martin-Harvey en el paper de Manelich a l'adaptació *The Lowland Wolf* [Terra baixa] (ca. 1911).
Procedència: Col·lecció particular de Chris Goddard.

Als Estats Units, Gillpatrick i Marburg, que han vist *Tierra baja* a Mèxic (1900), la converteixen en *Marta of the Lowlands* i tradueixen *Maria Rosa* i *La pecadora* [Daniela] (1916). *Marta of the Lowlands* s'estrena a Nova York (12-III-1903) amb Corona Riccardo de Marta i, més endavant, Fernanda Eliseu. Hobart Bosworth és Manelic en més d'un muntatge. Berta Kalich la reprèn (1907) i Florence Roberts, que també ho fa (1904), estrena *Maria Rosa* (Grand Opera House, Seattle, 28-XII-1906), igual que Dorothy Donnelly (1913).

Hobart Bosworth i Florence Roberts caracteritzats per a *Marta of the Lowlands* [Terra baixa].
Procedència: Arxiu MAE.

Retrat de Fernanda Eliseu (1905). Fotografia d'Otto Sarony.
Procedència: Arxiu MAE.

Actrius estrangeres en el paper de Marta (Bertha Kalich, Corona Riccardo, Marta Eliseu, Florence Roberts, Mimi Aguglia) i Ethel Brow en el paper de Nuri.
Procedència: *La Escena Catalana*, 19-IX-1908. Arxiu MAE.

Maria Rosa, a Catalan peasant girl after she has drawn a spike from his foot

Dorothy Donnelly as Maria Rosa. Lou-Tellegen as Ramon.

Caricatura de Dorothy Donnelly (Maria Rosa) i Lou Tellegen (Ramon) publicada en un diari de Nova York (1914).
Procedència: Newspapers.org.

Lou Tellegen i Dorothy Donnelly a *Maria Rosa* (1914).
Procedència: Wikimedia Commons.

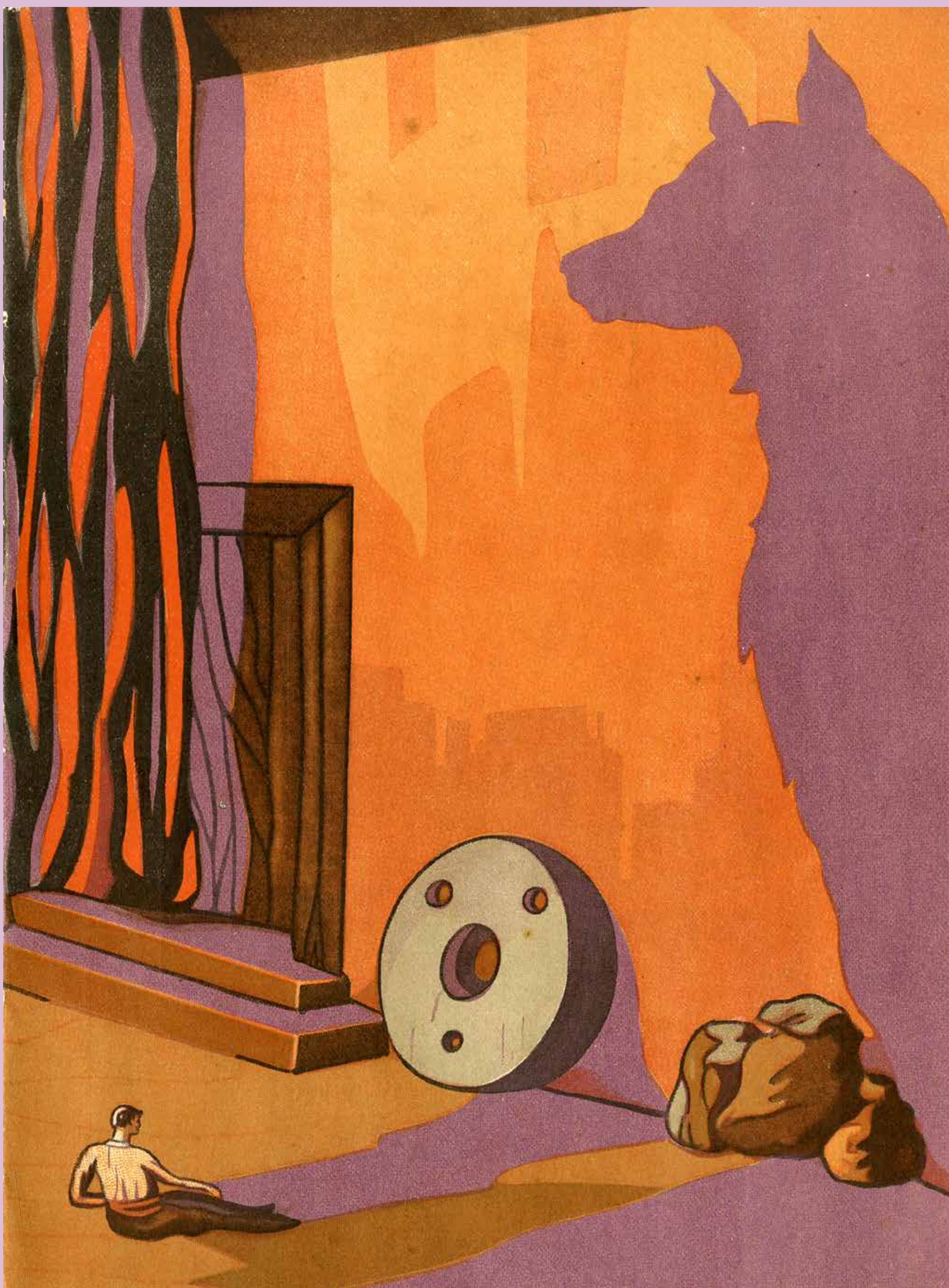
Francesc Ros parla de l'acollida del teatre de Guimerà a Londres (1910).

Escenes de *Marta of the Lowlands* amb Hobart Bosworth (Manelic) i Corona Riccardo (Marta) (Manhattan Theatre, Nova York, 1903).
Procedència: Arxiu MAE.

Guimerà a altres llengües

Basat en la traducció de Giuseppe Soldatini de *Terra baixa*, Rudolph Lothar n'escriví *Tiefland*, una òpera alemanya amb partitura d'Eugen d'Albert que s'estrenà a Praga (Neues Deutsche Theater, 15-III-1903). Fidel al text original, algunes modificacions es deuen al gènere operístic i altres als noms propis. Benet Roura Barrios en tradueix el pròleg al català (1907) el mateix any que Eberhard Vogel en fa una altra traducció i Antonin A. Pikhart la tradueix al txec —*V nízine*— i l'estrenà a Praga (Teatre Nacional, 16-III-1907) amb gran èxit. Versiona també *Mar i cel* —*More a nebe* (1909). Rudolf Slaby tradueix *La reina jove*, que avui es considera perduda.

Programa de mà de la representació de *Tiefland* [*Terra baixa*] al Teatre Romea per part de la colònia alemanya a Barcelona (6-II-1931).
Procedència: Arxiu MAE.

“DER KOTHURN”,
freie kulturelle Vereinigung,
BARCELONA.
Freitag, 6. Februar 1931, Abends 10 Uhr pünktlich: Im “Teatre Català Romea”,
Calle del Hospital:

V. Vorstellung,
als Festspiel den Manen Angel Guimeràs gewidmet
und veranstaltet unter dem Patronat des
Deutsch-Spanischen Komitees,
Barcelona:

“TIEFLAND”,
(TERRA BAIXA)
Drama in drei Akten von Angel Guimerà,
aus dem katalonischen Urtext ins Deutsche übertragen
von Doris Leonhardt und Hermann Burandt.

PERSONEN:

MARTA . . . Ina Vidal Guardiola	MANELICH . . . Hermann Brünig
PEPA . . . Emily Burandt	SEBASTIA . . . Hermann Burandt
ANTONIA . . . Elisabeth Wolf	TOMAS . . . Paul Fabig
NANI . . . Rita Hardeck	XEIXA . . . E. W. Heist
JOSEPH . . . Otto Fleiter	MOSSIN . . . Herbert Levedag
NANDO . . . Erich Engler	PERRUCA . . . Rudolf Happel

Spielleitung: HERMANN BURANDT
Technische Leitung: PAUL FABIG

Die Dekoration wurde nach dem Entwurf von Paul Fabig durch die
Theaterdekurations-Firma Lluís & Roig, calle Cadena, 21,
ausgeführt.

Grosse Pause nach dem ersten Akt.

Cartell de la representació de la versió croata de *Terra baixa* a l'Hotel Nehaj de Senj, Croàcia (1912).
 Procedència: Biblioteca Nacional de Catalunya. Fons Àngel Guimerà.

Prospecte repartit en la sala d'espectacles del Hotel Nehaj de la Ciutat de Senja (Croàcia)

KAZALIŠTNA DVORANA „HOTEL NEHAJ“.

HRVATSKO NARODNO POKRAJINSKO KAZALIŠTE
 (PODRUŽNICA KRALJ. HRV. ZEM. KAZALIŠTA U ZAGREBU)

RAVNATELJ, STALNI ČLAN KRALJ. HRV. ZEMALJ. KAZALIŠTA: MIHAJLO MARKOVIĆ.

PREDSTAVA 154. *23 Maig 1912* **Četvrtak 23. svibnja 1912.** **SENJ IV.**
 PREDPLATA IV.

PRVI PUT! NOVO!

U DOLINI

(TERRA BAIXA - TIEFLAND).

Drama u 3 čina od Don A. Guimera, preveo sa katalanskog Don J. Echegary, sa španjolskog H. S. Davico. — Redatelj g. Hajdušković.

Vol dir Guimerà per sota munt escrit "Echegary"

Ench el gust d'animar aquest prospecte per a l'edició del programa del 23 de Maig de 1912.

OSOBE:

Marta	gdja. Stipanović	Toma, pustinjač	gosp. Hajdušković
Antonija	gdja. Hajdušković	Modest (Prebijač)	gosp. Petrović
Pepa	gdja. Bogdanova	Peluka	gdjica Lenka
Nuri	gdja. Dürr	Moruko	gosp. Beck
Manelik	gosp. Dürr	Nando	gosp. Nikolić
Sebastijan	gosp. Radović	Jose	gosp. Ambros
		braća	

Narod.

ULAZNE CIJENE: Loža za tri osobe K 6.— I-II. red K 3.— III-IV. red K 2.— ostali redovi K 120. — Stajanje — 50 fil. — Djaci 40 fil.

Početak točno u 8½ sati na večer.
 Lože i ulaznice dobivaju se preko dana u trgovini gosp. R. Vančine, a na večer kod blagajne.

Tiskara T. Davidić & Comp. u Senju.

Zdenek Hampl fa una altra traducció de *Terra baixa* al txec, *Nízina* (1968); Isaac Pawlosvsky i A. E. Nikiforaki en fan una al rus, *V Doline* (1910); Kaoru Osanai al japonès, *Jinkyō* [Aquest món polsós] (1916); Edvard Lidfors i Karl A. Hagberg al suec, *Langlandet* (1917); i João Soler al portuguès, *Maneliche* (1939). Albin Körösi, traductor d'un parell de poemes de Guimerà, projecta traduir *Terra baixa* a l'hongarès, i Jánosházy György ho fa —*Hegyek alján* [Sota les muntanyes] (2002). Quant a l'esperanto, Jacint Bremon Masgrau, un metge radiòleg, és autoritzat a traduir *Terra baixa*, i Ricard Güell n'estrena una traducció, *Malsupra tero* (1961). Com a anònimes en consten a l'hebreu, neerlandès i íldix que, com altres versions, no se sap si es van representar o no.

Traductors de *Terra baixa*. Amb motiu de la representació de *Terra baixa* al Teatre de la Naturalesa de Can Feu (Sabadell, 8-I-1915), Bonavia i Duran van editar un número especial dedicat a l'obra. Procedència: Arxiu MAE.

"El drama de *Terra baixa* a Suècia".
 Procedència: *La Actualidad*, 25-V-1909. Arxiu MAE.

Fotografies de *Tiefland*, la versió alemanya de *Terra baixa*.
 Procedència: *La Escena Catalana*, 18-VII-1925. Arxiu MAE.

TRADUCTORS DE "TERRA BAIXA"

Milo Ferenc Le Bone (En Francès)
 Compositor de La Catalana (òpera)

Em. Sr. D. Josep Echegary (En Català) Traductor

Alfred Kósign (En Rus)

Man. Eugne d'Albert (En Alemany)

Compositor de "Pierrot"

L'autor de l'obra original

ANGEL GUIMERA

Anton Pichart (En Xec-Robert) V. Nunc.

Guilo Marberg (En Anglès) Mestr of Arts Lovelans

Edvard Lidfors (En Suec)

Wallace Gill Patrick (En Indis)

INSTITUTO DEL TEATRO JAPONÉS

3-11-01

EL DRAMA "TERRA BAIXA" EN SUECIA

Anna Lagergren

David Hesse

Pavia Lissell

Juan Forsell

Kethan Rytton

Gustavo Sjoberg

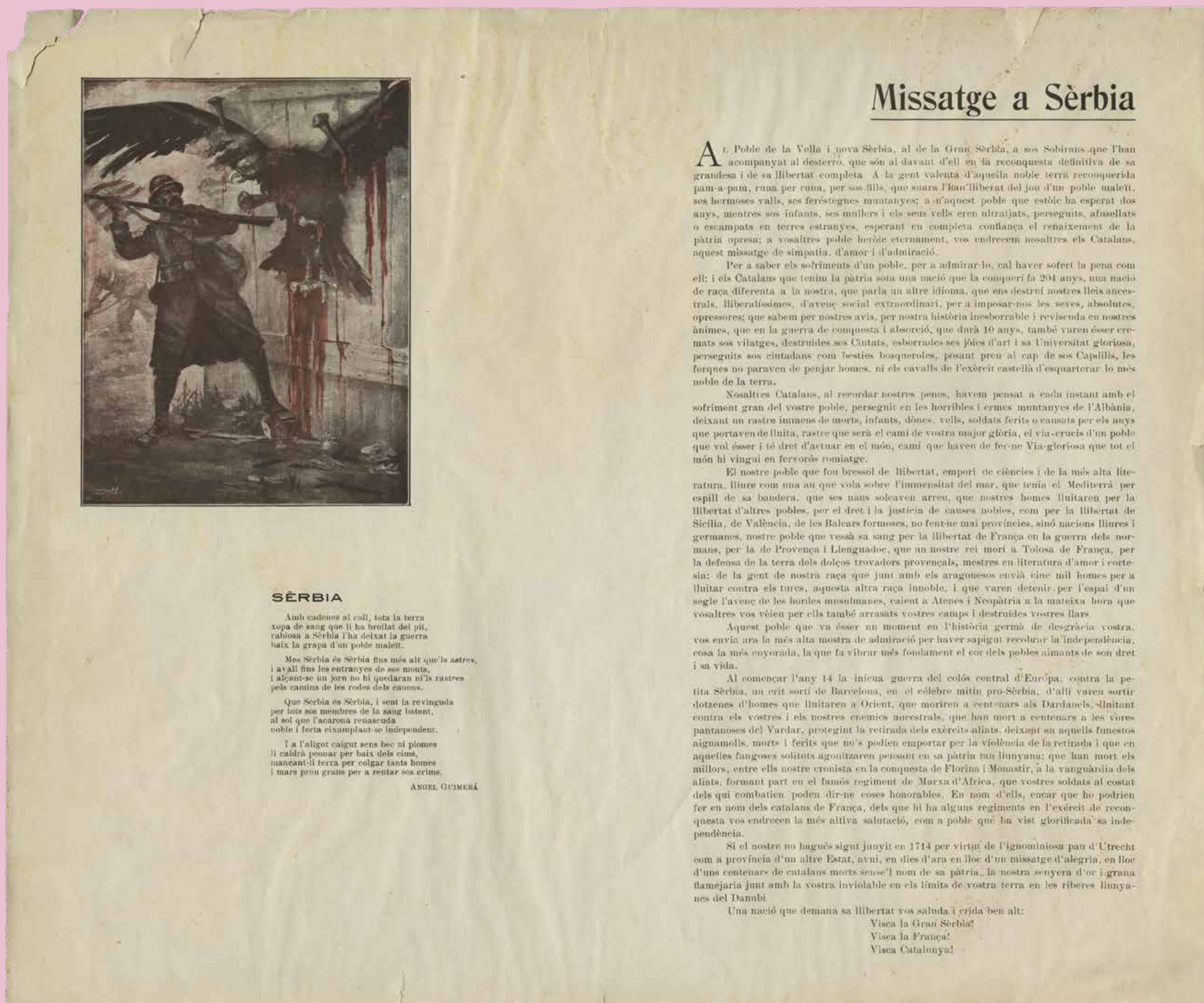
ESTIMANDO una página curiosísima del teatro de Guimerà trasladado al extranjero, extramuros de la revista de Babilonia *Sándra* (Entre bastidores), los tipos de los actores que representan con gran éxito en el país escandinavo la obra *Langlandet* (*Terra baixa*). Algo singular parecerá la caracterización, la indumentaria de los personajes, pero profundame su exótico cariz septentrional es el que ofrece mayor encanto, pues, no porque la obra del poeta catalán en sus condiciones de presen-

tación pierda su característica local, deja por esto de subsistir íntegramente conservando su alma y su fuerza sugestiva, condiciones que le han convertido en una creación de carácter mundial, capaz de interesar y conmover al público de todos los países, sin distinción de zonas, latitudes ni temperamentos. Lo mismo en Suecia que en Sicilia *Terra baixa* se impone ante todo por su emocionante fuerza pasional. Al igual que el sol, el genio del poeta brilla por todos los países de la esfera terrestre.

Guimerà. Candidat al Premi Nobel. Cavaller de la Legió d'Honor. Catalanista compromès.

A finals de 1905, l'Acadèmia Sueca convida l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona perquè avaluï algun candidat al Premi Nobel de Literatura i Guimerà és proposat entre 1906 i 1923. Les opcions inicials de Guimerà són limitades, però la neutralitat dels països no-bel·ligerants com Espanya durant la Gran Guerra acull la possibilitat de compartir-lo amb Benito Pérez Galdós, però finalment no es dona. La situació política postbèl·lica, el ressorgiment dels nacionalismes a Europa i uns nous criteris estètics i literaris del Comitè Nobel ho impedeixen. La literatura catalana moderna, que assumeix les *Normes ortogràfiques* (1913), no pot competir amb institucions acadèmiques com l'espanyola, la francesa o la sueca, promotores del Premi Nobel.

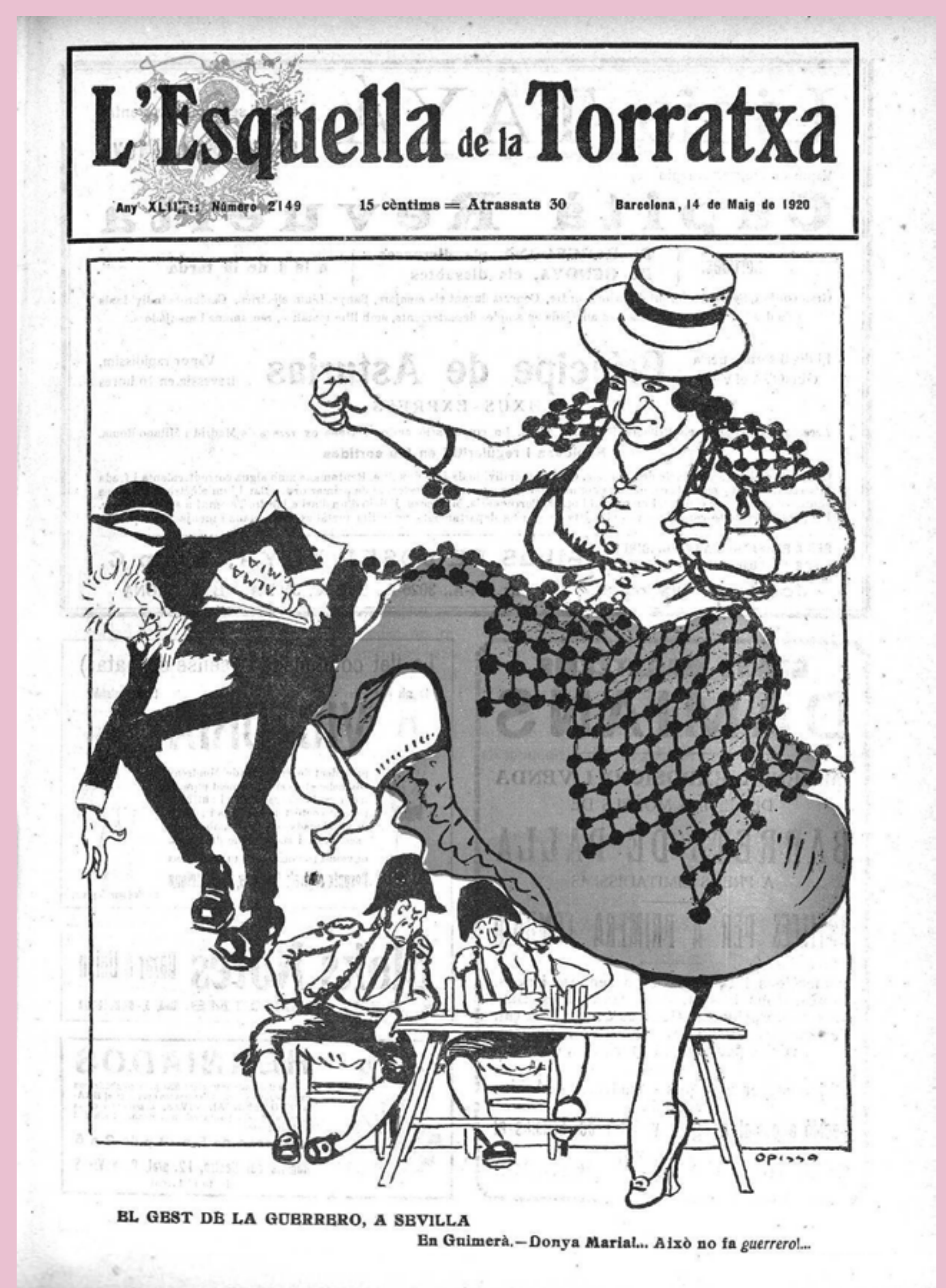
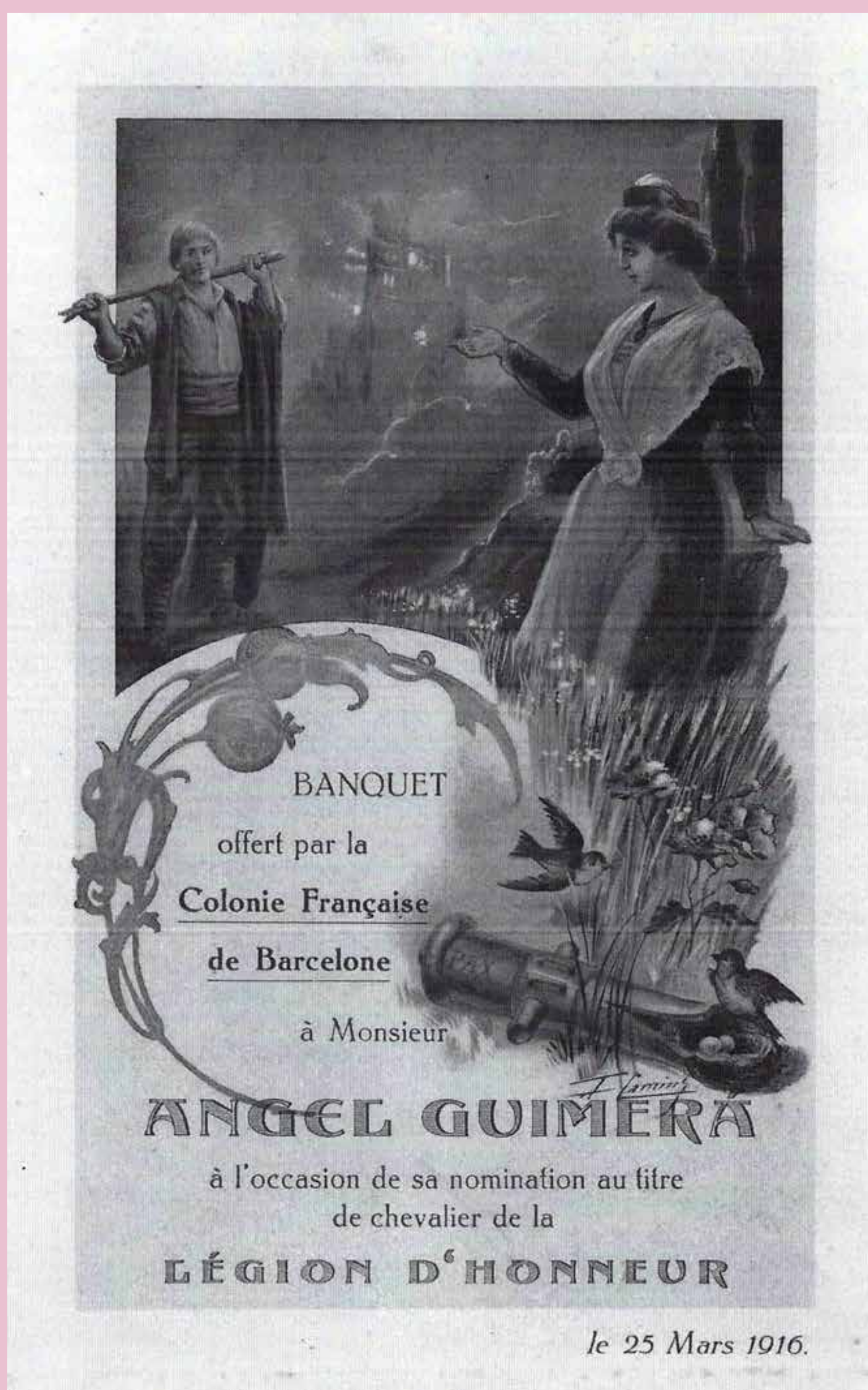

Karl August Hagberg, membre expert de l'Institut Nobel de l'Acadèmia Sueca i encarregat de redactar l'informe de la candidatura de Guimerà al Premi Nobel, amb Àngel Guimerà i Pere Aldavert en la seva visita a Catalunya l'octubre de 1913. Procedència: Arxiu MAE.

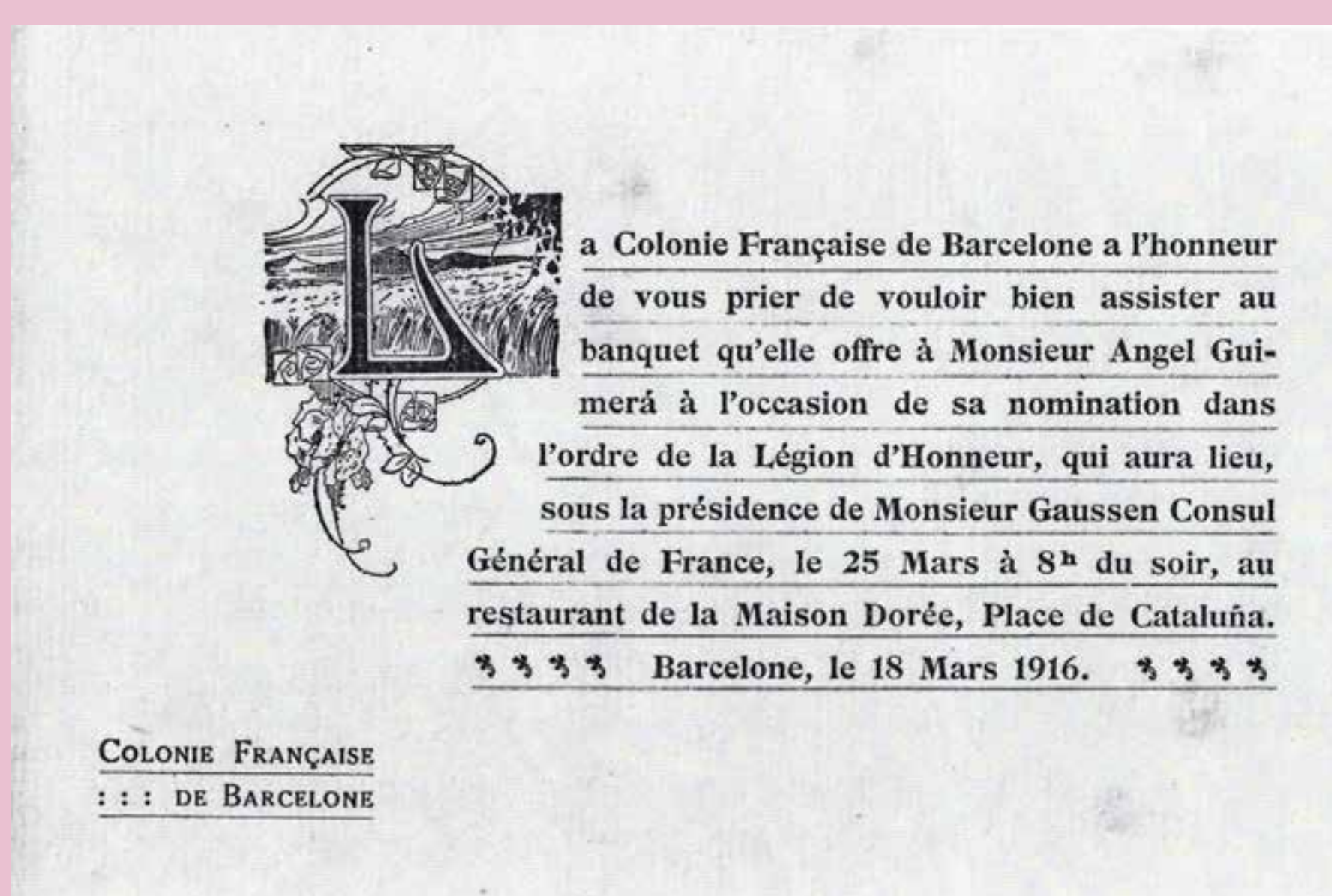
Poema de Guimerà sobre Sèrbia i Manifest pro Sèrbia durant la Primera Guerra Mundial (1916). Procedència: Arxiu MAE.

Raymond Poincaré, president de la República Francesa, atorga a Guimerà el títol de Cavaller de l'Ordre Nacional de la Legió d'Honor com a reconeixement a la seva actitud aliadòfila i contrària a Alemanya durant la I Guerra Mundial. Guimerà signa un manifest de suport a Sèrbia, hi dedica un poema, i en fa un altre per «Als nostres germans del Rosselló». A Barcelona, la colònia francesa li organitza un banquet d'homenatge a la Maison Dorée (25-III-1916) amb la presència del cònsol de França, monsieur Gausson, i polítics i escriptors de l'època.

El discurs de Guimerà als Jocs Florals de Barcelona (1920), tractat de separatista per la premsa madrilenya, provoca la ruptura professional amb María Guerrero i Fernando Díaz de Mendoza. La companyia madrilenya retira *El alma es mía* del teatre de Sevilla on es representava i la premsa catalana es fa ressò de la desavinença.

Caricatura de Ricard Opisso en què María Guerrero etziba una puntada de peu a Guimerà. Procedència: *L'Esquella de la Torratxa* (14-V-1920). © Ricard Opisso, VEGAP, Barcelona, 2024

Fragment de la carta de Fernando Díaz de Mendoza a El Diluvio (26-V-1920) per la retirada d'*El alma es mía* a Sevilla.

Invitació de l'Homenatge de la colònia francesa a Guimerà (1916) per la concessió de la Légion d'Honneur. Procedència: *Archives de la Société Générale Française de Bienfaisance*.

Guimerà i l'audiovisual

«Farà conèixer pel món la individualitat d'aquesta regió ibèrica [Catalunya], on la bellesa és ben pròpia, ben seva i ben vària dintre la unitat que la caracteritza!».

”

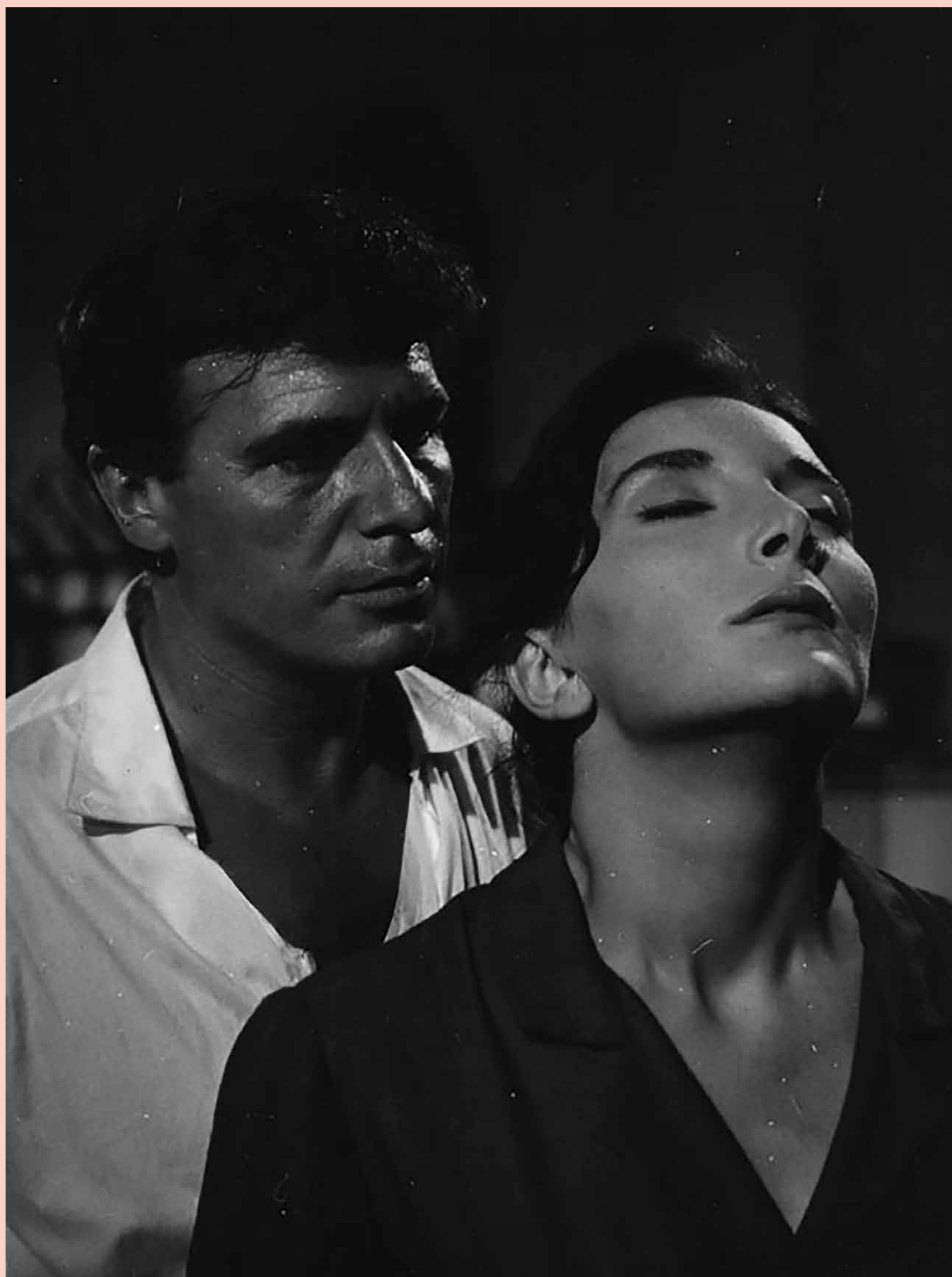
Ho escrivia Guimerà després de l'estrena de la versió cinematogràfica de *La festa del blat* (Josep de Togores, 1914). Els seus personatges es veurien a pantalles d'arreu del món, gràcies en part a la difusió de l'òpera *Tiefland*, una via d'internacionalització del seu teatre. Com a autor d'èxit, el cinema es fixa en Guimerà i li manlleua les trames. La limitació sonora dels inicis mostra només una part de les històries; amb l'arribada del so, s'amplien les possibilitats expressives. Alguns actors que havien triomfat al teatre interpreten els mateixos personatges per al cinema. Realitzadors d'arreu adapten les històries i els personatges de Guimerà a la seva realitat cultural i sorgeixen tota mena de Manelics, Martes i Maries Rosa: els símbols guimeranians són universals. La seva força expressiva permet l'aparició de versions televisives, de còmics, funcions de radioteatre i d'altres formats. Al teatre o al cinema, Guimerà fa la volta al món.

Guimerà i el cinema català i espanyol

Els productors cinematogràfics volen aprofitar l'acceptació popular del seu teatre per assegurar la bona rebuda dels films. Fins a finals dels anys 20 hi ha una important presència de Guimerà al cinema. El pioner Fructuós Gelabert adapta al cinema mut *Terra baixa* (1907) amb una selecció de les escenes més destacades. Col·labora amb Joan M. Codina a *Maria Rosa* (1908), primer intent català d'adaptar una obra literària completa, i *Lucha de corazones* (1913), una nova versió del mateix text. Els segueixen Narcís Cuyàs amb el llargmetratge *Mar i cel* (1910-1911), Josep de Togores i J. Solà i Mestres amb *La festa del blat* (1914), Magí Murià amb *La reina joven* (1916), protagonitzada per Margarida Xirgu, Adrià Gual amb *La hija del mar* (1917), Ramón de Baños amb *El Padre Juanico* (1922), Josep M. Maristany amb *La hija del mar* (1928), que ja incorpora el so, i Josep Amich i Bert, «Amichatis», amb una nova *Terra baixa* (1929).

En ple franquisme s'estrenen *La hija del mar* (1953) d'Antoni Momplet, i *María Rosa* (1964) d'Armando Moreno, amb Núria Espert i Francisco Rabal de protagonistes; en la transició, la *Terra baixa* amateur de Josep Cots i Massa (1979). A partir dels seixanta sovintegen les adaptacions de textos per a televisió o els enregistraments de muntatges que donen a conèixer també textos menys difosos com *La Baldirona* (1972), *L'aranya* (1977) o *Sol, solet* (1980), o es fan ressò de muntatges teatrals d'èxit. L'última proposta és *Terra baixa* (2011), un telefilm d'Isidro Ortiz que aposta per Marina Gatell i Ernest Villegas com a protagonistes.

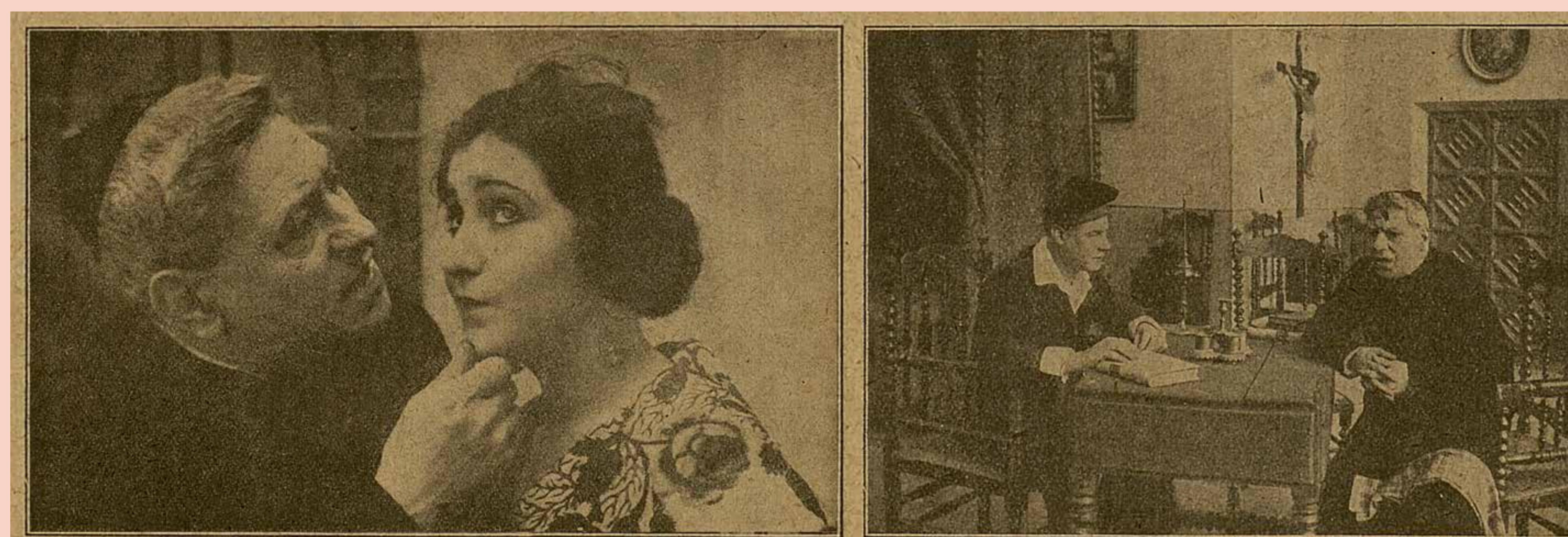

Núria Espert i Francisco Rabal protagonitzen *Maria Rosa* (1964) d'Armando Moreno.
Procedència: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes / Mems Films.

Margarida Xirgu protagonitza *La reina joven* al teatre i al cinema en versió de Magí Murià (1916).
Procedència: Arxiu MAE.

Fotogrames de *El Padre Juanico* (1923), versió cinematogràfica de Mossèn Janot de Ramon de Baños.
Procedència: Filmoteca de Catalunya.

La fiesta del trigo (España) N.º 1

La fiesta del trigo (España) N.º 6

Fotogrames de *La fiesta del trigo* (1914) de José de Togores, basada en *La festa del blat*.
Procedència: Arxiu MAE.

Cartell de l'adaptació al castellà de *Hegyek alján* [*Terra baixa*] (1920), de Béla Balogh.
Procedència: Arxiu MAE.

TIERRA BAJA

Extraordinaria producción cinematográfica
según la grandiosa obra del insigne escritor
= D. ANGEL GUIMERA =

ILA LOTH
y
S. BETROVITS
intérpretes de
TIERRA BAJA

Ningún exhibidor
que alardee de saber
defender su negocio
dejará de proyectar
esta colosal obra de
la cinematografía ale-
mana.

En esta producción
asoma con toda la
rudeza de su carácter
el alma noble de Ma-
nelich.
Guimerá exclamó
al verle en la pantalla:
— ¡He aquí el Ma-
nelich que yo había
soñado!

BARCELONA
Consejo de Ciento, 292

EXCLUSIVIDAD DEL
Repertorio M. DE MIGUEL
LA ARISTOCRACIA DEL FILM

MADRID
San Bernardo, núm. 24

ENTRADA
M. 25623

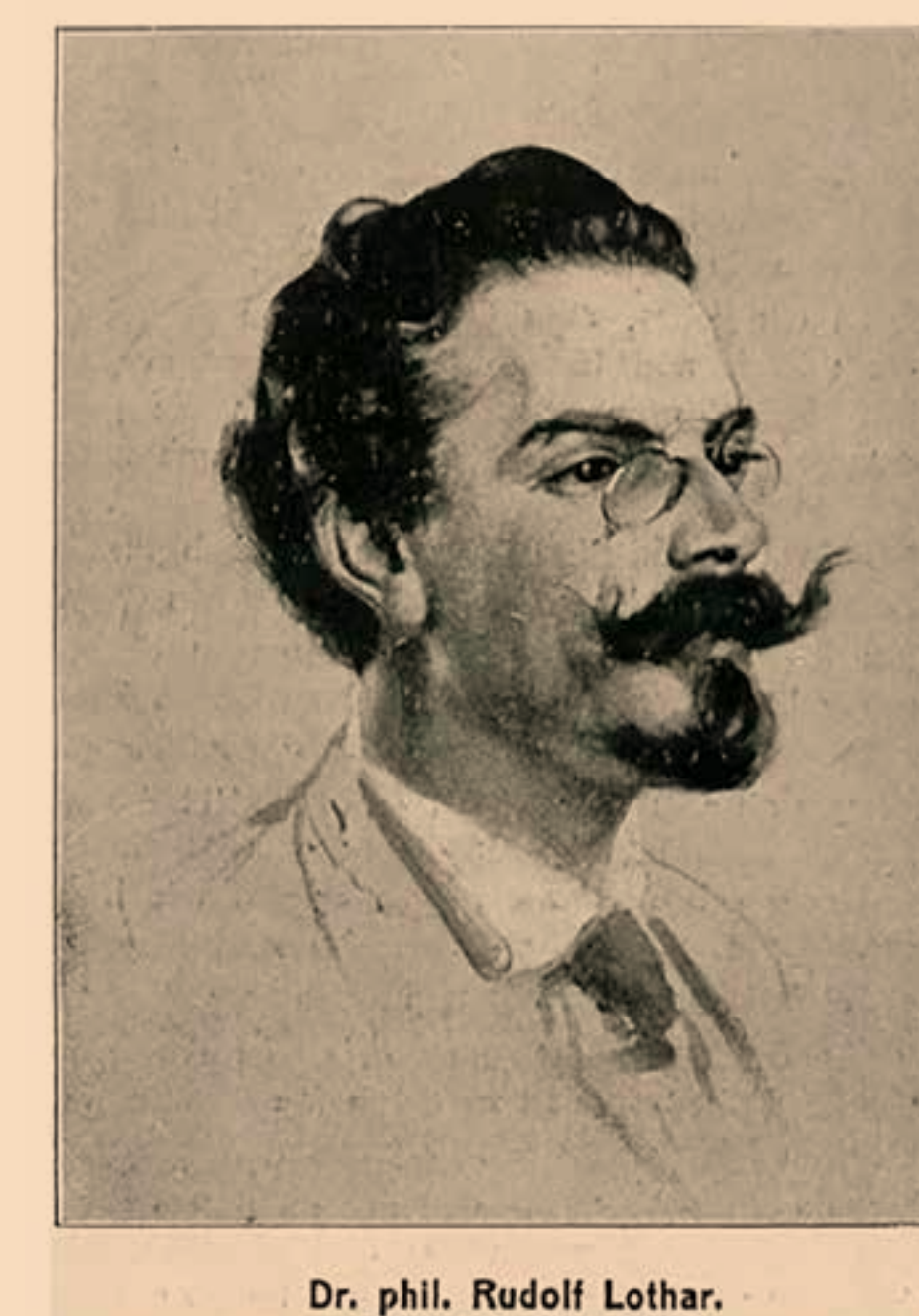
Guimerà i l'òpera

La versió operística definitiva de *Tiefland*, de Lothar i d'Albert, consta d'un pròleg i dos actes i es basa en la traducció italiana de Giuseppe Soldatini que s'havia representat a Itàlia. S'estrena a Praga (Teatre Nacional, 15-XI-1903) i esdevé la referència més significativa de l'òpera verista alemanya. A Barcelona es fa quatre cops al Gran Teatre del Liceu, la primera en italià (1910), 1956, 1972 i 2008. La Century Opera Company estrena una versió anglesa de l'òpera (17-III-1914) en traducció de R. H. Elkin, amb l'escenografia de la producció en alemany de la Metropolitan Opera de Nova York (novembre 1908). El Teatre Novetats acull algunes funcions de l'adaptació del llibret al català de Joaquim Pena, que hi introdueix dues sardanes (20-XII-1924/6-I-1925). *Tiefland*, que no s'interessa per la vida quotidiana catalana, presenta canvis onomàstics (Manelic és Pedro, amb altres noms italianitzats), l'acció transcorre a la muntanya, incorpora música alpina, guitarra i castanyoles, es remarca el caràcter despòtic de l'amo Sebastiano, i s'insisteix reiteradament en el leitmotiv del llop en la música.

El 1900 Lothar i d'Albert aconseguen el permís de Guimerà, que ja l'havia donat a Fernand Le Borne (1898). Concedir els drets d'una mateixa obra a dos muntatges crea problemes a Guimerà i d'Albert. Le Borne veu un muntatge de *Tiefland* a París (1907). Davant l'èxit de l'òpera alemanya i el fracàs de *La catalane* de Le Borne, amb llibret de Paul Ferrier i Louis Tiercelin (Òpera, 24-V.1907), el compositor reclama els seus drets d'autor de *Tiefland* i d'Albert i Guimerà li cedeixen una part dels seus beneficis. *La catalane*, un drama líric amb noms castellanitzats (Manelic/Andrés; Marta/Anita; Sebastià/Don Gaspar) no obté la bona recepció de *Tiefland*. Quant a *La filla del mar*, Ulisse Trovati hi basa l'òpera *La nereide*, amb llibret de Fontana (Nàpols, 1911), i d'Albert la converteix en *Liebesketten* [Cadenes d'amor], amb llibret de Ferrier i Tiercelin (Viena, 12-XI-1912).

Ferdinand Le Borne (1892). Retrat de Wilhelm Benque. Procedència: Wikimedia Commons.

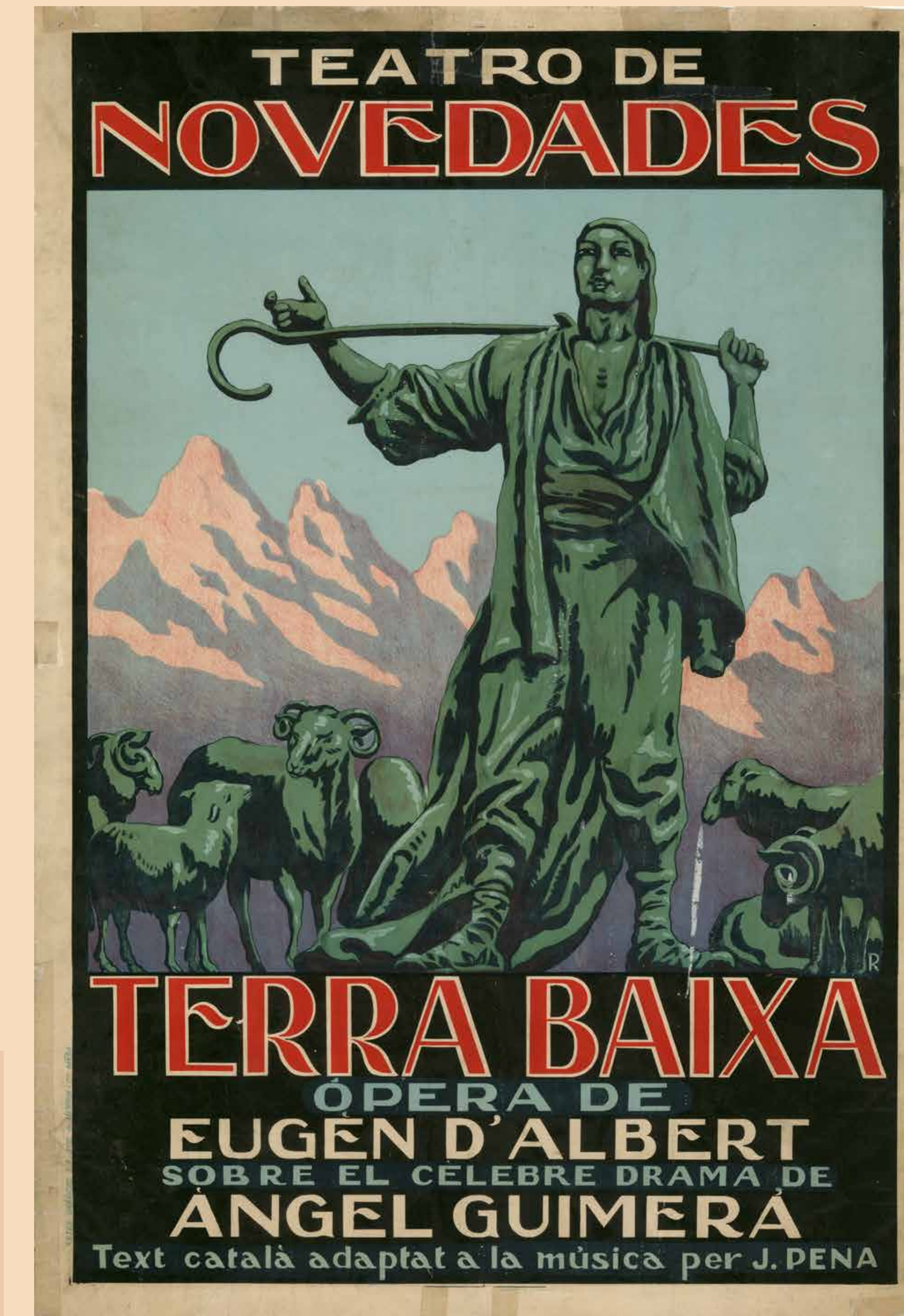

Rudolph Lothar (1908). Procedència: Wikimedia Commons.

Fragment d'una carta de Giacomo Puccini a Sybil Seligman sobre Guimerà (8-X-1910).

Fotografies d'Antoni Bofill de *Tiefland* [Terra baixa] (2008) al Gran Teatre del Liceu, amb direcció d'escena de Matthias Hartmann. Petra Maria Schnitzer és Marta i Peter Seiffert, Pedro/Manelic. Procedència: Arxiu MAE.

Programa de la representació de l'adaptació al català de l'òpera *Tiefland* [Terra baixa] (1924). Procedència: Arxiu MAE.

Tiefland, de l'òpera al cinema

La popularitat de l'òpera *Tiefland*, de Lothar i d'Albert, permet que se'n facin adaptacions cinematogràfiques i que els personatges de Guimerà viatgin per tot el món. Hans Rhoden i Friedrich Rosenthal encapçalen la producció austríaca del curt mut *Tiefland* (1918) per a la Wiener Kunstfilm, amb Marie Marchal de Marta i Anton Edthofer de Pedro/Manelic. Béla Balogh roda la versió hongaresa *Hegyek alján* (1920), amb Iván Petrovich i Ila Lóth; el 1922 Miquel de Miguel la inclou al repertori de La Aristocràcia del Film i n'apareix una adaptació a *La Novela Cinematográfica* a càrrec d'Amichatis. El tenor Paul Hansen, que ja havia cantat l'òpera d'Eugen d'Albert, és el Pedro de *Tiefland* (1922) del director ucraïnès Adolf E. Licho; Lil Dagover fa de Marta. Al Japó s'adapta Guimerà al cinema. Kenji Mizoguchi, que havia treballat sobre altres textos de literatura occidental, roda *Jinkyō* (1924), en què Rokuzō/Manelic (Denmei Suzuki) és un llenyataire que lluita amb un os, ja que la mitologia nipona presenta el llop com un animal favorable.

Pedro (Ivan Petrovic) agafa en braços Marta (Ila Lóth) al final de *Hegyek alján* (1920), de Béla Balogh.
Procedència: Filmoteca de Catalunya.

Marta (Ila Lóth) coneix el pastor Pedro (Ivan Petrovic) a *Hegyek alján* (1920), de Béla Balogh.
Procedència: Filmoteca de Catalunya.

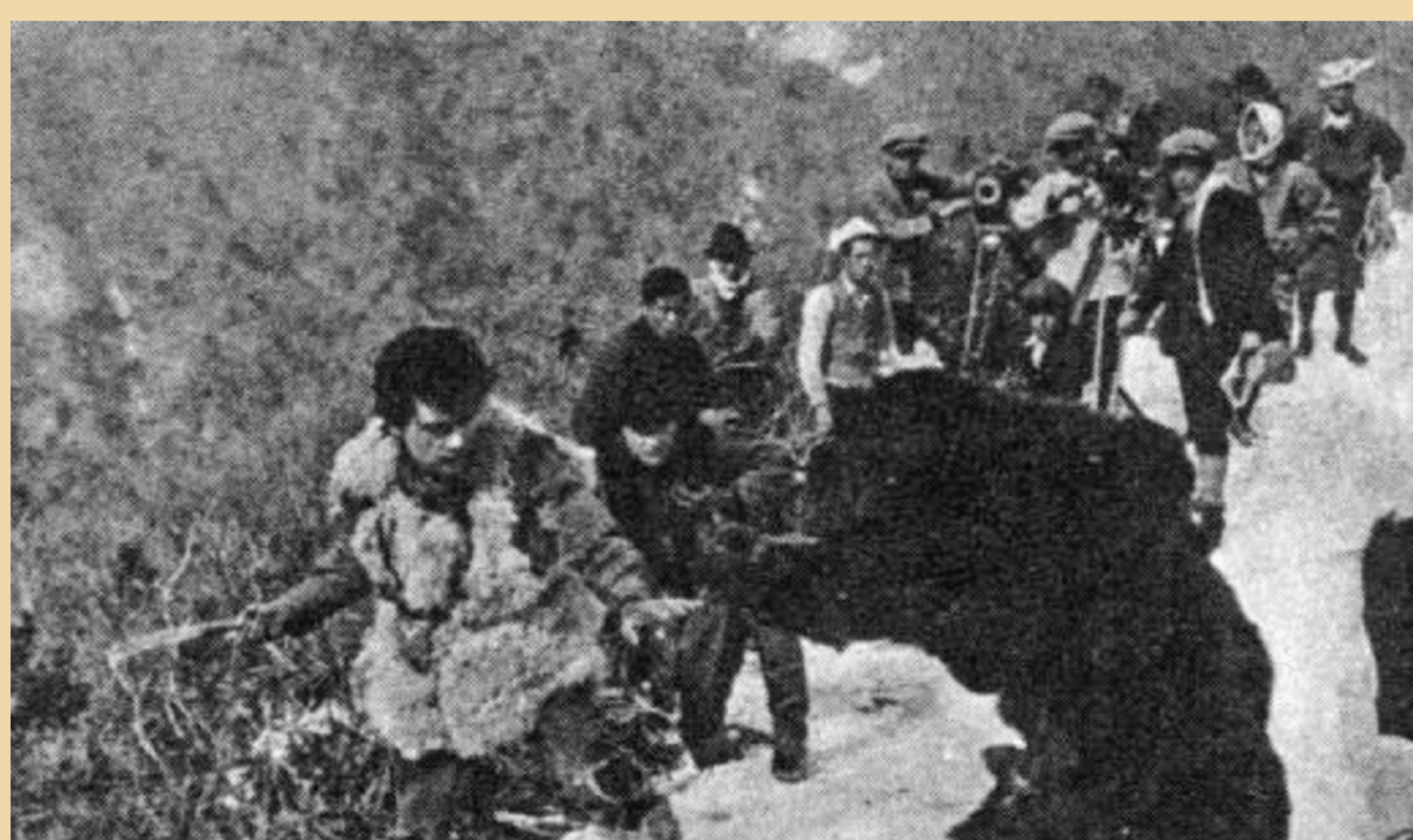
—Yo te llevaré la corderilla que sabe lo que yo te quería sin conocerte.

—¡Vámonos de la Tierra Baja!... ¡Ya maté al lobo!... ¡Ya maté al lobo!

Rokuzō/Manelic (Denmei Suzuki) porta Omatsu/Marta (Kumeko Urabe) a la terra alta a *Jinkyō* (1924), de Kenji Mizoguchi.
Procedència: *Trasvases entre la literatura y el cine*, 2, 2020.

Rokuzō/Manelic (Denmei Suzuki) lluita amb un os a *Jinkyō* (1924), de Kenji Mizoguchi.
Procedència: *Trasvases entre la literatura y el cine*, 2, 2020.

Paul Hansen (Pedro/Manelic) i Elfriede Drop (Nuri) a *Tiefland*.
Procedència: Archive.org.

Elfriede Drop als Nuri

Paul Hansen als Pedro

Verl. Herm. Leiser, Berlin-Wilm.

5120 Rembrandt-Atelier

La directora Leni Riefenstahl, que havia realitzat pel·lícules per al partit nazi, comença la producció de *Tiefland* el 1934 per encàrrec de Terrace Films. Pedro s'identifica amb Parsifal. Riefenstahl busca inspiració en la pintura de Goya i El Greco per fer un «poema èpic». Ella mateixa escriu el guió i interpreta Marta. Inclou danses i temes espanyols, canvia i afegeix personatges, potencia el tema social de la rebel·lió i dona un paper central al llop. Treballa amb actors no professionals; els figurants són gitanos de camps de treballs forçats. Amb l'aval de Jean Cocteau, el film s'estrena al Festival de Cannes de 1954.

Leni Riefenstahl al rodatge de *Tiefland* (1954), l'any 1940. Procedència: Wikimedia Commons.

Cartell de *Tiefland* (1954) de Leni Riefenstahl. La directora fa de Marta; Franz Eichberger és Pedro/Manelic.

Guimerà i el cinema a Amèrica Llatina

Mario Gallo, director d'origen italià i pioner del cinema argentí, estrena *Tierra baja* (1912) amb Pablo Podestá (Manuel) i Blanca Podestá (Marta). La cinta s'insereix en un cicle de films que fomenten els signes d'identitat nacional argentina. Luis José Moglia Barth dirigeix *María Rosa* (1946) amb Amelia Bence (Marta), Enrique Diosdado (Ramón/Marçal) i Albert Closas (Salvador/Badori). Els veremadors substitueixen els constructors de carreteres i s'introdueixen cançons, com una jota, però se segueixen els motius del text original. A Mèxic, amb guió de Francesc Madrid, Miguel Zacarías fa una *Tierra baja* (1951) que harmonitza el folklore mexicà amb la trama de Guimerà. Marta manté una relació consentida amb Sebastián, l'amo. S'introdueixen balls tradicionals i es fa referència a la terra alta a través d'una au, «la Paloma de las Nieves», que simbòlicament «mata el gavilán». Zully Moreno i Pedro Armendáriz encapçalen el repartiment. D'altra banda, Marta Reguera produeix i dirigeix *Tierra abajo* (1972), una versió per a la televisió argentina amb guió de Claudio Soria.

Domingo Sapelli (Juan Antonio), Enrique Álvarez Diosdado (Ramón) i Amelia Bence (María Rosa) a *María Rosa*, de Luis Moglia Barth (1946).
Procedència: *Grandes de la Escena Nacional* (Argentina).

Luis Moglia Barth adapta a la gran pantalla *María Rosa* (1946).

Tierra baja (1951), de Miguel Zacarías, versiona el clàssic amb aires mexicans.

Guimerà i el cinema a Hollywood

Entre 1903 i 1914 *Marta of the Lowlands* i *Maria Rosa*, traduïdes per Gillpatrick i Marburg, assoleixen més de 260 funcions en 80 teatres nord-americans diferents. L'actriu ídix Bertha Kalich convenç la Famous Players Film Company per adaptar al cinema mut *Marta of the Lowlands*, amb direcció de J. Searle Dawley (5-X-1914) i amb Wellington A. Playter al paper de Manelic. Cecil B. DeMille adapta *Maria Rosa* (1914) amb el debut cinematogràfic de la soprano Geraldine Farrar, *prima donna assoluta* de la Metropolitan Opera de Nova York, que rep un tractament d'estrella juntament amb Pedro de Cordoba (Ramón) i Wallace Reid (Andreu). Per adaptar-se als codis morals de l'època, William C. deMille, guionista i germà del director, canvia l'argument. Ramón/Marçal mata un pescador, no el capatàs, i hi haurà un final feliç forçat en què es restaura l'ordre i la justícia.

Fotografia de Cecil B. DeMille, que adapta i dirigeix *Maria Rosa* a Hollywood (1915).
Procedència: Wikimedia Commons.

Bertha Kalich (1903), protagonista de *Marta of the Lowlands* al teatre i al cinema. Fotografia d'Otto Sarony.
Procedència: Arxiu MAE.

Cartell de la versió cinematogràfica de *Marta of the Lowlands* (1914), de J. Searle Dawley. Procedència: Biblioteca Nacional de Catalunya. Fons Àngel Guimerà.

Geraldine Farrar és Maria Rosa sota la direcció de Cecil B. DeMille (1915). Procedència: Arxiu MAE.

La soprano Geraldine Farrar s'estrena a la gran pantalla fent de Maria Rosa sota la direcció de Cecil B. DeMille (1915). Procedència: Arxiu MAE.

Wallace Reid és Andreu a la *Maria Rosa* de Cecil B. DeMille (1915). Procedència: Arxiu MAE.

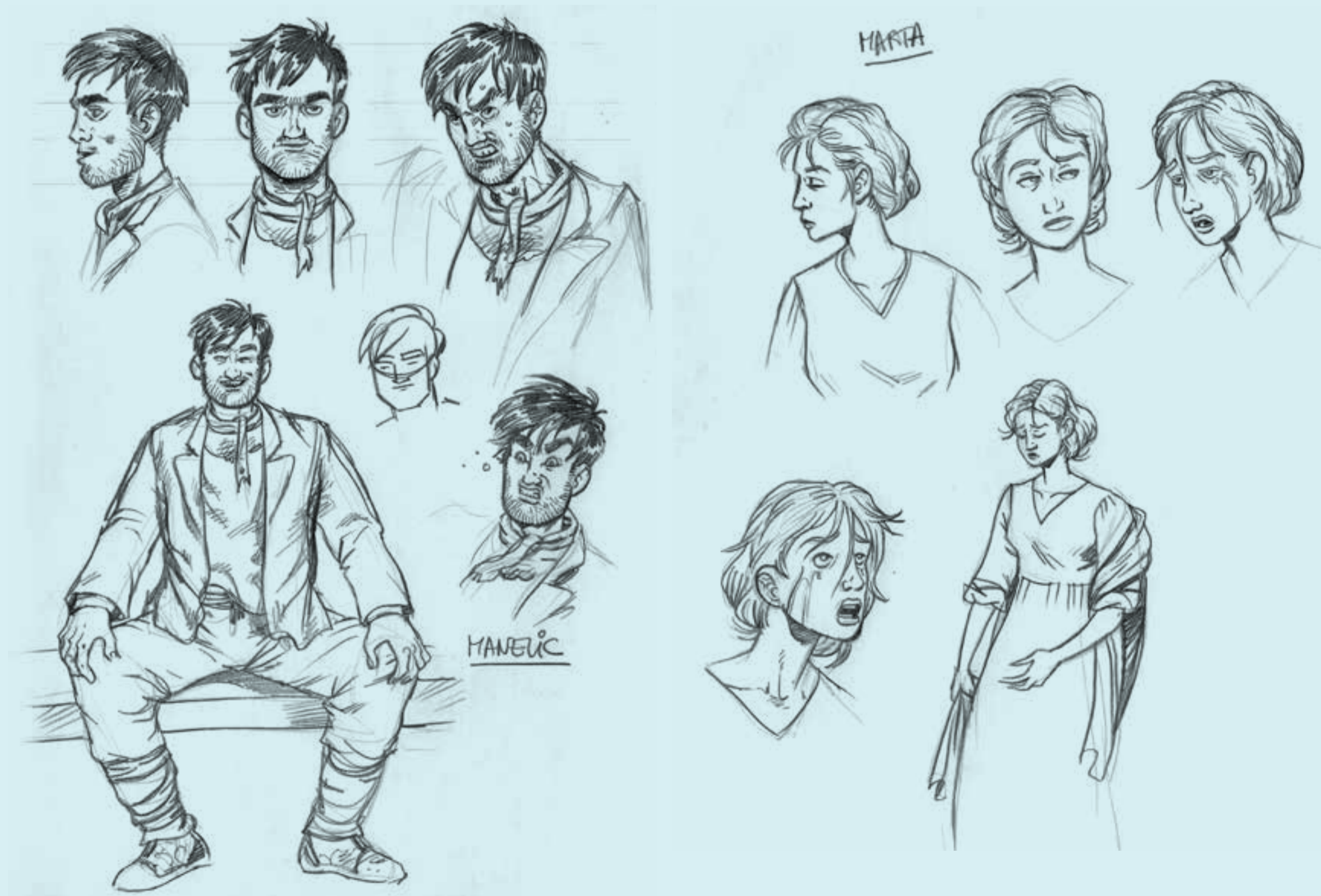
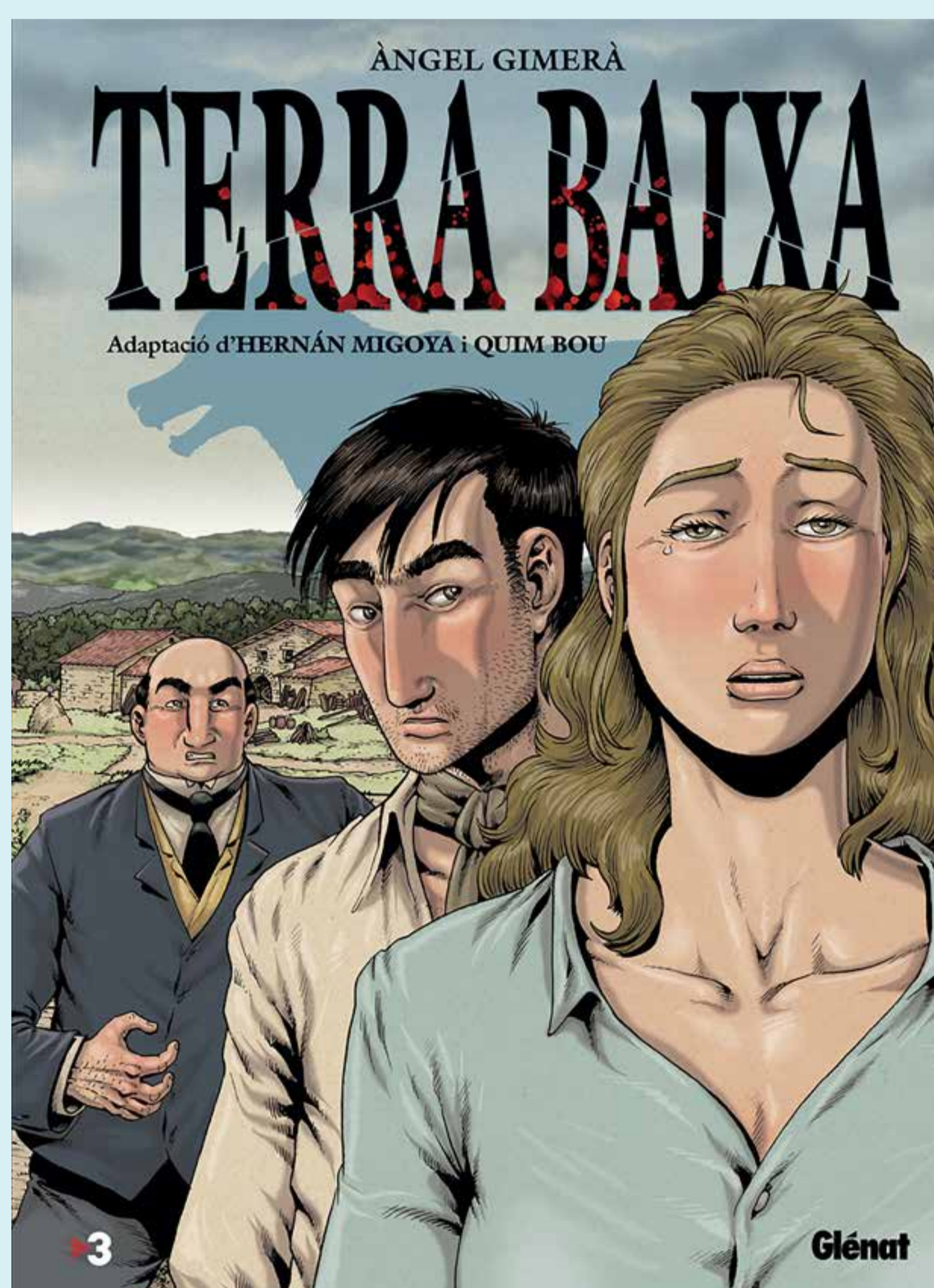
Ràdio, còmic i altres formats

A més de les adaptacions per al cinema i la televisió, Guimerà troba lloc en altres formats. Ventura Porta Rosés adapta *Terra baixa* per a Ràdio Barcelona (1955); també es conserva una versió en castellà del text de Luís Duran per a Radio Madrid, sense data. Arran del telefilm *Terra baixa* (2011) i el muntatge de La Fura dels Baus, *Terra baixa Reload*, es publica el còmic de l'obra, versió d'Hernán Migoya i Quim Bou. Entre 2023 i 2024 Serra d'Or publica *La filla del mar* en vinyetes, adaptada per Quim Noguero i Josemaría Casanovas. Durant la pandèmia (2020), el Teatre Lliure impulsa una *Terra baixa* virtual en el cicle «Clàssics per a criatures» en què Nuri, una nena zombi, és la narradora del vídeo immersiu, amb text de Pau Miró i muntatge de Fito Conesa. TV3 crea *El llop* (2022), un format televisiu en què un grup d'actors amateur prepara i finalment representa *Terra baixa* de la mà d'Àngel Llàcer.

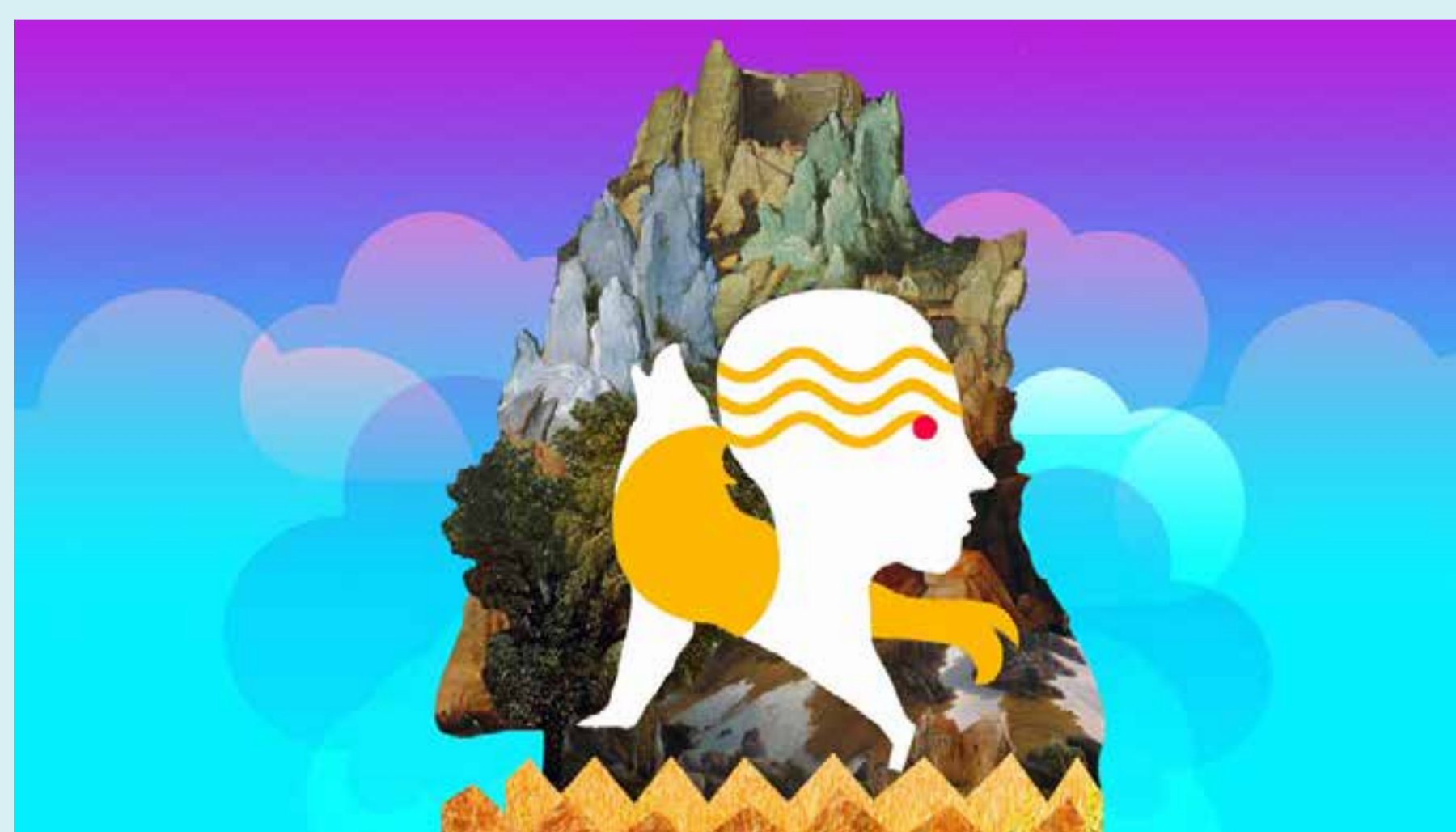

Vinyetes de la versió en còmic de *La filla del mar* (2023), a càrrec de Quim Noguero i Josemaría Casanovas. Procedència: Quim Noguero i Josemaría Casanovas

Portada del còmic *Terra baixa* (2011), una adaptació d'Hernán Migoya i Quim Bou. Procedència: Hernán Migoya i Quim Bou.

Disseny dels personatges de Manelic i Marta de Quim Bou per a l'adaptació al còmic de *Terra baixa* (2011), amb Hernán Migoya. Procedència: Hernán Migoya i Quim Bou.

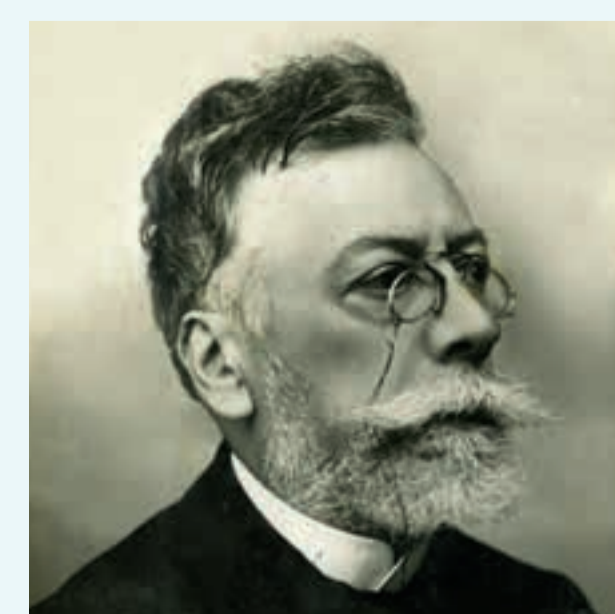
Els personatges de *Terra baixa* van cobrar vida a internet amb l'experiència immersiva de Pau Miró i Fito Conesa (2020). Procedència: Arxiu Lliure | Teatre Lliure.

CRÈDITS

Guió i documentació	Coordinació	Disseny gràfic	Impressió	Audiovisual
Enric Gallén i Martí Romani	Laura Ars. MAE	Sergi Naches	Ivel Color	Martí Gallén

Agraïments

Antoni Bofill, Arxiu Fotogràfic de Barcelona, Arxiu Lliure | Teatre Lliure, Biblioteca Nacional de Catalunya, Biblioteca Nacional de España, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, Chris Goddard, Filmoteca de Catalunya, Guillaume Horn, Instituto Nacional de Estudios de Teatro (Argentina), Joan Martori, Josemaría Casanovas i Quim Noguero, Patrizio Rigobon, Quim Bou i Hernán Migoya, Sharon Feldman.

100
Àngel Guimerà